en Diego la I Mara

LOLA CABRILLANA I MÓNICA RODRÍGUEZ SUÁREZ

Contes que són ponts

Celebrant els 600 anys del Poble Gitano a Espanya

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE DERECHOS SOCIALES, CONSUMO Y AGENDA 2030

POR SOLIDARIDAD
OTROS FINES DE INTERÉS SOCIAL

fundación sm

Primera edición: octubre de 2025

Direcció editorial: Mayte Ortiz
Coordinació editorial: Andrea Díaz de Cerio
Correcció: Jaime Garcimartín
Traducció: Adrià Suárez
Disseny: Direcció d'Art SM
Maquetació: Laura Escobedo
Fotografia: The Art Institute of Chicago; Museo del Prado / Album; Manuel Martínez; iStock; Album / Collection Kharbine-Tapabor; Ceija Stojka / Wien Museum; Ceija Stojka / Fundación Antoine de Galbert; Album; Album / EFE / jt

© Del text: Lola Cabrillana i Mónica Rodríguez, 2025
© Ediciones SM, 2025
Impresores, 2
Parque Empresarial Prado del Espino
28660 Boadilla del Monte (Madrid)
www.grupo-sm.com

en Diego I la Mara

LOLA CABRILLANA I MÓNICA RODRÍGUEZ SUÁREZ

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE DERECHOS SOCIALES, CONSUMO Y AGENDA 2030
POR SOLIDARIDAD
OTROS FINES DE INTERÉS SOCIAL

fundación sm

1
EL RETRAT

En Diego guixava en un full sobre el llibre d'Història. La veu de la professora flotava a l'aire mentre del seu bolígraf en naixien uns ulls de tinta blava idèntics als de la Mara. En Diego va aixecar la vista i aquells ulls es van fer reals. La Mara, asseguda a la fila de davant, a la seva dreta, estava girada cap a ell i se'l mirava. El noi va passar la pàgina del llibre per a ocultar el retrat. Només li faltava que el veiés i es pensés que estava interessat en ella. Va voler deixar de mirar-la, però li va costar sortir d'aquells ulls. Va dibuixar ràpidament, en un parell de traços, una caricatura de la professora sobre un paisatge del Segle d'Or. La Mara va desviar la seva vista cap al retrat i es va tapar la boca, reprimint una riallada. La semblança era extraordinària. Sense poder evitar-ho, en Diego també va riure.

La seva rialla va sonar massa fort.

—Diego Cortés, si ens expliques què et fa tanta gràcia, potser podrem riure tots.

Els talons de la professora es van acostar al seu pupitre. En Diego va passar la pàgina i va posar la mà sobre el llibre d'Història, una mà adolescent i morena. L'Espido Márquez, la professora, va moure el llibre i va veure aquells traços i els ulls de tinta del retrat de la Mara fet amb bolígraf. Es va girar cap a la noia i va negar amb el cap, sorpresa per la semblança.

—Veig que dibuixes molt bé, Diego Cortés, i que t'agrada fer malbé els llibres de text. No hauries de fer-ho. Allà dins hi és la nostra història, amb majúscules. Si no coneixem el que ens ha passat, estem condemnats a repetir-ho. La Història és el mirall que reflecteix com vam arribar a ser qui som. És la nostra identitat i la nostra cultura.

En Diego es va tirar enrere i va somriure sarcàstic.

—Ho serà per tu, *profe*. Perquè jo en aquest llibre no he vist que s'hi parli d'un sol gitano. Jo mai m'he mirat al mirall aquest.

Tots s'havien girat cap a ell. Es va fer el silenci, trencat per alguna rialla, algun «I això a qui li importa», o «Millor, que ets molt lleig». L'Espido va obrir la boca com si anés a dir alguna cosa, però el so del timbre va convertir la classe en un esvalot de veus i cadires en moviment.

—Recordeu-vos de l'excursió de demà al museu —va dir, encertada, alçant la veu.

A l'aula ja només hi quedaven el noi gitano, assegut encara amb el cos tirat enrere i el llibre d'Història obert sobre el pupitre, i ella. A poc a poc, amb certa fatxenderia, el mosso va tancar el llibre, es va aixecar i va sortir de l'aula. La professora va veure la seva esquena atlètica i els seus rínxols negres contra el clatell morè i va arrufar les celles, desconcertada.

Fora, al passadís, la Mara esperava en Diego.

—Me'l dones? —va preguntar, assenyalant el llibre—. El retrat, me'l dones?

En Diego va treure el full del llibre, el va destrossar i el va tirar a la paperera.

—Ei! —va protestar la Mara—. No hi ha dret, era meu.

Ell va encreuar els braços sense deixar de mirar-la. Va tractar de mostrar-se desagradable. La mirada de la Mara el posava nerviós i no podia suportar el seu caràcter autosuficient.

—No era teu: era meu. M'agrada pintar rostres amb caràcter: un nas gros, una cabellera vermella...

La Mara va arrufar les celles, molesta.

—Un nas gros?

L'empipament de la Mara l'havia tranquil·litzat i va somriure. Les seves dents blanques van resplendir.

—Segur que no ets capaç de retratar-me —va dir ella.

—Podria, però no sé si la model ho mereix. Fa falta molt de temps, per a fer un bon retrat.

—Ho mereix, és clar. I me'l faràs —va dir la Mara mentre s'allunyava, canviant de sobte d'humor.

—Clar que no! —va dir en Diego, irritat per aquell somriure arrogant i juganer.

Al mig del passadís, la noia es va girar i va cantar, burlanera:

Déu meu, dona'm paciència

per a bregar amb aquest gitano,

a mi em manca la resistència.

—Per ser paia, no està malament —va riure en Diego sense poder evitar-ho.

La Mara va seguir cantant. La seva veu va desafinar entre rialles mentre es dirigia cap al pati d'esquenes.

Quines coses diu aquest boig,

que mai diu la veritat,

però mentides tampoc.

En Diego es va recolzar a la paret del passadís per a veure-la caminar, la seva silueta contra el sol, l'ombra al ciment del pati, el cabell encès com un foc inesperat.

Es va imaginar dibuixant aquell retrat i es va enfadar amb si mateix. Aquella Mara no es mereixia el seu temps. No obstant, en arribar a casa, va treure els quaderns de pintura i va esbossar-hi un retrat de la seva fesomia. El va trencar i en va començar un altre. La seva família no deixava de reclamar-lo. Al cinquè intent es va quedar satisfet. El va deixar sobre la taula i se'n va anar amb els seus pares i els seus germans a la sala d'estar.

Aquella nit va tardar en anar-se'n a dormir per llegir els últims llibres de pintura que havia tret de la biblioteca. El fascinaven el còmic i els grafiters: Banksy, Basquiat i, per suposat, lady Pink, però volia conèixer la pintura des dels inicis, tenir una bona base, i és per això que estava estudiant la història de l'art universal. Perquè sí, perquè li agradava. No com les assignatures de l'institut, que no li interessaven ni una mica.

La veu de la seva mare el va sobresaltar. La llum del matí li va caure als ulls i va parpellejar. Encara tenia el llibre d'art sobre el pit. Va recordar la visita al museu i va sentir certa emoció. Va pensar en la Mara. No va entendre per què havia pensat en ella i es va imaginar a si mateix explicant-li tot el que sabia de pintura mentre passejaven junts per la sala. Després, va bellugar el cap per a espantar aquells pensaments. «Quin malson! Passar tot el matí amb la Mara!», es va dir. Va esmorzar molt ràpid i, abans de sortir de casa, davant el xivarri dels pares i germans, que parlaven tots a la vegada, va veure el retrat sobre la taula. Sense saber per què, el va doblegar i se'l va guardar a la butxaca del pantaló. Es va acomiadar de la seva família i va marxar cap a l'institut. Mai s'hagués imaginat el que estava a punt de succeir.

2
L'EXCURSIÓ

Quan l'autocar va obrir les portes, hi van pujar a empentes per a triar els seients del fons, excepte els setciències de sempre, que es van asseure al davant. La Mara no es trobava entre ells. No havia vingut. En Diego mirava cap a un costat i cap a l'altre del carrer esperant veure-la aparèixer en qualsevol moment. Va ocupar els dos seients davant de la porta del darrere de l'autocar estirant les cames. Era alt i omplia tot l'espai amb el seu cos. El motor es va posar en marxa, els seients tremolejaven. En Juan, un noi llargarut i amb ulleres, va voler ocupar el seient on eren les seves cames. En Diego el va fer fora de mala manera. La Susana, traient el cap per sobre del seient del davant, va somriure.

—I jo, puc?

Els crits van omplir l'autocar demanant que arranqués d'una vegada. L'Espido Márquez, que parlava amb el conductor, va manar que guardessin silenci a plena veu. Les portes es van tancar i aleshores, a l'altre costat del vidre, hi va aparèixer corrent aquella explosió pèl-roja.

—Ei, ei! —va cridar algú—. Obriu, que ve la Mara!

La noia va saltar a l'autocar, esbufegant i amb les galtes enceses. Es va quedar immòbil davant d'en Diego, la respiració sorollosa, el jersei de llana verd pujant i baixant al pit. Aquell color i la calrada del rostre la feien semblar un quadre de Coubert. La Mara va mirar cap a

tots els costats en cerca d'un seient lliure, però només hi havia el que ocupava en Diego amb les seves cames.

—Va, mou-te —li va dir imperiosa, empentant-lo.

En Diego va oferir resistència, però al final va apartar les cames del seient.

—Casi no arribo a temps! —va exclamar la Mara, deixant-se caure al seu costat.

El calor sobtat del seu cos i la seva olor el van envair.

—No t'hauríem trobat a faltar —va grunyir en Diego.

Els clots els feien entrexocar les espatlles. El contacte reclamava constantment la seva atenció. Perdia el fil del que passava al seu voltant.

—Espero que ho hagis fet —va dir ella de sobte, girant-se i somrient.

Les seves cares eren molt a prop.

—El què? —va preguntar ell, desconcertat.

—El meu retrat! Vull veure'm aquell nas imperfecte i gros.

En Diego va notar el full a la butxaca del seu pantaló i es va enrojolar. Immediatament, es va penedir d'haver-lo portat.

—No l'he fet —va mentir—. Tenia moltes altres coses millors a fer.

I allò era veritat. No podia entendre com havia desaprofitat la tarda amb el retrat de la Mara.

—Vols que t'ho canti un altre cop? «Quines coses diu aquest boig, / que mai diu la veritat...» Va, canta amb mi!

En Diego va fer que no amb el cap i va mirar per la finestreta. Els carrers es perdien entre el tràfic, la llum del matí encenia els edificis. Sense mirar-la, en veu baixa, va cantar unes buleries:

Ves-te'n d'aquí, desaboría,

que quan obres la boca

es per a dir tonteries.

Malgrat la lletra, a la Mara li va agradar. En Diego taral·larejava la tornada amb veu ronca i afinada. Ella va inclinar el cap i va tancar les

parpelles. De reüll, el noi va veure la corba inclinada del seu coll com una línia de Modigliani, el cabell taronja esllavissant-se pel seu rostre a cada clot. Una frenada els va fer tirar-se cap endavant i l'autocar es va aturar. Havien arribat. Se'n van baixar i es van barrejar amb el grup. Van fer una filera per a passar per l'arc detector de metalls. Alguns nois hi van haver de tornar a passar, deixant els objectes metàl·lics que portaven a sobre en una safata. Dos guàrdies de seguretat es miraven aquells mossos amb impaciència. Un d'ells, alt i robust, els donava ordres amb brusquedat, quasi amb mala educació. De tant en tant, feia acudits vulgars sobre els nois que l'altre guàrdia, el més jove, li reia per obligació. En Diego va veure la Mara travessar l'arc. Quan va ser el seu torn, va escoltar el guàrdia de seguretat fornit dir entre dents:

—Mira, aquest és gitano. Segur que porta alguna cosa.

I va fer una rialla aguda, de gos vell. En Diego es va girar cap a ell, fulminant-lo amb la mirada. El seu rostre es va encendre. Pel seu aspecte racial, no podia negar el seu origen. N'estava orgullós i inclús el cultivava. Però no era la primera vegada que li llançaven un estereotip a la cara. Li havia passat el dia que va anar a apuntar-se a l'acadèmia de dibuix. «Estàs segur que vols inscriure't a pintura i no a cant o ball?», li havien preguntat, com si un gitano no pogués pintar. La Mara va veure el canvi d'expressió d'en Diego. Va travessar una filera de nois per a arribar fins a ell i el va agafar del braç.

—Ni cas —va dir.

—Però per què he d'aguantar que digui aquestes ximpleries? —va protestar en Diego.

—Són uns amargats, no et ratllis. A veure si acaben escorcollant-te i te'l troben.

—Si em troben el què?

En Diego estava molt tens. Per moments, el seu enuig creixia. La Mara va riure, burlanera.

—El meu retrat, què vols que sigui. Seguir que me l'has fet i no m'ho vols dir.

—Flipo! Clar que no l'he fet. Et creus l'única persona de l'univers o què?

Tota la fúria d'en Diego es va concentrar en aquella estúpida de la Mara, que ara se'l mirava ofesa.

—No es per posar-se així, jo només volia...

Però no va poder continuar. Una dona va començar a cridar.

—N'estic segura, el tenia aquí. Me l'han robat ara mateix! Ha estat aquí!

S'havia format un rotlle al seu voltant. Els guàrdies de seguretat la interrogaven. L'Espido Márquez donava ordres als nois per a agrupar-los al vestíbul i allunyar-los de l'incident, però tot s'havia tornat un petit caos.

Aleshores, enmig de la confusió, el guàrdia alt va aixecar el cap i va recórrer l'entrada amb la mirada, detenint-se en totes i cada una de les persones amb suspicàcia. Quan els seus ulls es van trobar amb els d'en Diego, va bellugar el cap, es va estirar tot el que va poder i, en dues grans camades, es va plantar davant d'ell.

—Tu, vine amb mi! —li va ordenar.

I abans que pogués reaccionar, en Diego va sentir els braços de l'home com tenalles empentant-lo cap a una sala del museu. El món al seu voltant va desaparèixer allà dins.

3
L'ESCORCOLL

No era la primera vegada que en Diego passava per allò. Els encarregats de seguretat dels centres comercials no li treien l'ull de sobre des del moment en què veien la seva figura a l'entrada. El seguien constantment, atents als seus moviments, sense dissimular. I si es mirava cap peça de roba cara amb interès, no era estrany que el portessin a l'interior de les oficines, tot i que no hi hagués motiu que ho justifiqués.

En Diego no s'acostumava al malestar que li produïen aquells moments en què havia de demostrar que no havia robat res, quan palpaven el seu cos de dalt a baix cercant alguna cosa que no acabarien trobant. Amb cada gest de prepotència del vigilant, la seva ràbia creixia per dintre, s'embullava en si mateixa, embolicant-lo fins a ofegar-lo en una angoixa espessa que no era capaç de controlar.

Que això li hagués passat davant de la Mara ho empitjorava tot. Havia sentit una vergonya desconeguda que adormia aquella ràbia que normalment sentia, però que es concentrava al seu interior amb una pena immensa. La impotència per no poder-li demostrar a la seva companya que no havia fet res li feia bullir la sang.

La sala estava en penombra. En Diego amb prou feines podia discernir uns quants quadres penjats a les parets i una taula vella de fusta treballada que semblava formar part del decorat. Va observar els quadres, però no podia veure-hi els detalls. Sabia que eren quadres

importants de pintors que havia vist als llibres d'art entre els quals passava tant de temps. Un aire fresc li va colpejar la cara. Va intentar endevinar d'on provenia, però no va trobar ni finestres ni portes.

—Posa't aquí —li va ordenar el vigilant de seguretat, que havia aparegut de sobte.

En Diego no va baixar la mirada. El va mirar als ulls, tot i que sabia que fer-ho sovint empitjorava la situació.

—Jo no he fet res —va afirmar amb seguretat.

—Això ja ho veurem. Obre les cames —va exigir l'home de mala manera.

En Diego es va mossegar el llavi inferior i, tot i que va tardar uns segons, va complir l'orde. Havien acabat d'escorcollar-lo quan algú va entrar a l'habitació parlant a crits.

—Bernardo, això s'està complicant! Serà millor que el fermall de la senyora aparegui o pagarem els plats trencats. Què tal amb aquest?

En Diego va estar a punt de dir-li que no es deia «aquest», però sabia que la situació es tensaria encara més.

—Noi —va parlar el més jove dels dos—, dona'ns el que li has tret a la senyora i no et passarà res.

—És que no puc tornar-ho. Jo no li he tret res a la senyora. El teu company ja m'ha escorcollat. I no ha trobat res.

—Va, noi, era un fermall amb forma de flor de lis i saps que és molt car. Si no el tens tu, ens dius a qui se l'has donat i acabem amb això.

—Que jo no he agafat res. No sé com voleu que us ho digui.

Els dos vigilants es van mirar.

—Se l'ha donat a algun company, hem d'aturar-los abans que el treguin fora del museu. Deixa'l aquí, anem a retenir el grup —va afirmar el més corpulent.

Quan es disposaven a sortir de l'habitació, es van trobar de cara amb la Mara, que estava cercant en Diego.

—No poden retenir-lo aquí, és il·legal! És menor d'edat —va cridar la Mara.

—Caram, caram! Has escoltat això, Fredi? Aquí tenim la justiciera de torn.

—El teu amiguet no estarà sol. Et quedaràs amb ell. Pot ser que tu també estiguis al cas. Així que aquí et quedes, ben quieta fins que tornem.

Els dos vigilants van sortir amb pressa, deixant els dos joves a la sala.

—No feia falta que em vinguessis a buscar —va dir en Diego, irritat—. Soc capaç de defendre'm sol.

—M'encanta que siguis tan amable. A sobre que he vingut a ajudar-te i així m'ho agraeixes. Ningú t'ha vist i ningú t'està buscant. La mestre ni s'ha assabentat de res. Només volia que no estiguessis molta estona aquí sol.

—No m'està buscant? Per què no li ho has dit? —va preguntar en Diego, enfadat.

—Per fer-te un favor. Ja et tenen suficientment en el punt de mira com per ara empitjorar-ho amb l'acusació de lladre.

La Mara es va penedir a l'instant de les seves paraules. Va poder veure als ulls d'en Diego el dolor que li havia produït. Va intentar acostar-s'hi amb actitud conciliadora, però en Diego li va donar l'esquena i es va mossegar les ungles.

—No m'importa el que pugin pensar de mi. Jo sé que no he agafat res.

En Diego es va aturar davant d'un gravat. Va observar amb atenció la imatge, en la qual es veia un grup de persones caminant. El va reconèixer. L'havia vist en una exposició. Va poder llegir-hi el nom de l'autor: Jacques Callot.

—He vist aquesta obra abans —li va dir a la Mara—, però no recordo aquesta ombra tan tenebrosa. Aquesta sala deu ser la de quadres interactius, perquè sembla que l'ombra es mou.

La Mara es va apropar a mirar el quadre. La poca llum que hi havia a l'habitació li va dificultar fixar-se en els detalls. Va aturar la vista sobre les figures a cavall, les estranyes vestimentes i la manera en què les dones portaven els nens.

JACQUES CALLOT, *Caravana de gitanos*
(1621-1625). Biblioteca Nacional de França, París

—Què estrany. Hauria jurat que fa un moment l'ombra no tenia res a la mà. Aquest quadre es titula *Caravana de gitanos* i representa l'arribada dels gitanos a Espanya. I ara sembla que té alguna cosa...

En Diego va caminar cap a l'extrem del quadre i el va mirar de besllum.

—Diego —va dir la Mara, espantada—. El que té a la mà és un fermall. Un fermall amb forma de flor de lis.

—No sembla que s'hagi mogut? —va preguntar en Diego, sorprès—. És un fermall molt brillant. Aquest quadre és molt estrany...

—Hem de sortir d'aquí. Això no m'està agradant ni una mica —va afirmar la Mara.

—Mara, només és un quadre. Però és curiós, perquè abans els vigilants han dit que el fermall de la senyora tenia forma de flor de lis.

—Diego, l'ombra ha canviat de posició, això fa molta por. S'està allunyant. La veus allà, al fons?

En Diego va tocar l'ombra amb la mà i va sentir una cosa estranya.

—Aquest quadre és ple de gitanos... —. I va fer un crit quan es va adonar que una de les seves mans era dins del quadre. Li va semblar molt divertit i va esclatar a riure.

La Mara el va agafar de la cintura, espantada.

—Treu-ne la mà, Diego. Si és una broma, no fa gràcia.

—No sé com fer-ho —va xiuxiuejar en Diego—. Sento un fred gèlid a la mà. Deu ser un d'aquells quadres virtuals interactius. Intentaré entrar-hi.

Va endinsar-hi l'altra mà i, amb un moviment ràpid, el cap. Estava a punt d'introduir-s'hi quan la Mara el va agafar del peu.

—Mara, deixa'm anar —li va ordenar—. No és més que un joc, no em passarà res.

La noia no s'ho va pensar dos cops i va deixar de fer força per a intentar fer-lo retrocedir. Es va deixar dur pel moment. Va sentir una punxada a la panxa, com quan feia un examen i no se sabia cap de les respostes. Una pressió per tot el cos li va indicar que alguna cosa estava succeint. Van donar voltes i els seus cossos van xocar amb força. En Diego la va agafar de la cintura fins que es van aturar.

Van aparèixer en un camp, completament enganxats. Per uns instants es van mirar als ulls. El soroll d'un carro envelat va trencar la màgia del moment.

Eren en un lloc sorollós. Hi havia persones caminant en la mateixa direcció. La vestimenta era estranya, d'una altra època. La imatge del quadre s'havia fet realitat.

—M'hauries d'haver deixat anar el peu.

—No podia deixar-te sol i perdrem això. On som? És una altra sala del museu? Cada vegada fan més realistes els museus interactius. Quina passada! Els actors són molt convincents. Mira quins vestuaris. I estan tots interpretant tan bé els seus papers... Són exactament iguals que les persones del quadre.

Van caminar observant l'escena. La Mara va voler acostar-se a un dels cavalls, però anaven tan ràpid que no ho va aconseguir.

—Mira! —va cridar la Mara—. Allà és l'ombra. Li està ensenyant el fermall a una de les pageses que estava mirant com creuaven els gitanos.

S'hi van apropar corrent, però la figura negra va fugir.

—No se'l comprin —els va dir la pagesa que havia parlat amb l'ombra—. Es veu de lluny que és una quincalla. Tot i que ell diu que

ve d'una altra època i que és d'un valor incalculable. Aquests gitanos sempre fan el mateix. Volen estafar a tothom. Per això no els volem a prop. Estem farts de suportar que ens robin el bestiar i que acabin amb totes les nostres collites. Arrasen amb tot, per això no els volem a les nostres terres.

La dona va mirar en Diego amb atenció.

—Tu també portes una vestimenta estranya i, per la teva pell morena, jo diria que ets un d'ells. Serà millor que te'n vagis, noi. Aviat arribaran els grecians i ja saps que, amb la més mínima fricció, la barrala està assegurada.

—Qui són els grecians? —va preguntar en Diego.

—Són gitanos, igual que vosaltres, però ells no van arribar d'Egipte, sinó que venen de Grècia, i tenen mals arrambatges. També han vingut de pelegrinatge i també estan omplint els camins de robatoris i assalts.

—Potser és que no tenen menjar i no els queda una altra opció —va afegir la Mara.

—Que s'instal·lin i treballin amb els senyors, com fem tots. Tancaran les portes de la ciutat; si hi voleu entrar, us haureu d'afanyar.

La Mara i en Diego es van mirar. La senyora va agafar la seva cistella i va seguir caminant.

—Diego, no m'agraden els jocs on no conec les instruccions. Vull sortir d'aquí.

En aquell moment, els dos es van mirar. Tot era massa real, estrany. Potser res d'això era un joc.

4
EL SALCONDUIT

Un grup d'homes i dones vestits amb el mateix estil de roba es van acostar a ells. Al davant hi havia un home que semblava ser el cap. En Diego es va dirigir a ell.

—Perdoni, senyor, em pot dir quin any és?

L'home es va baixar del cavall, els va fer una estranya reverència i va somriure.

—És l'any 1476. Soc el capità Juan de Costa, al vostre servei. Acamparem als afores de la vila, si voleu, podeu acompanyar-nos. M'imagino que us heu separat de la vostra família per algun motiu. Si no teniu un salconduit, és perillós que aneu sols per aquestes terres. En necessitareu un sempre per a anar o tornar.

—Perillós? —va preguntar la Mara.

—El corregidor no és gaire amic dels gitanos. I només necessita una excusa per a empresonar-nos. Un segon, fugiu d'alguna cosa? Sou joves i estic seguir que heu fugit moguts per l'amor. Retornin amb el seu capità. O és que sou egiptans? En aquest cas, busqueu el duc que us representi. No és bon moment per vagar sols pel món.

—Què vol dir? —va preguntar la Mara, espantada.

—Sempre som els culpables de tot el que desapareix. No és difícil acabar carregant les culpes que no són nostres. I fins que arribin temps millors, s'ha d'anar amb compte.

—Tardaran molt en arribar, els temps millors —va xiuxiuejar en Diego entre dents.

—Me n'he d'anar, ens hem d'instal·lar abans que caigui la nit. Un plaer haver-vos conegut.

En Diego i la Mara es van quedar uns segons mirant aquell grup tan curiós.

—Per ser capità, poc vaixell porten —va murmurar la Mara.

—Al segle xv, els capitans eren els homes de respecte d'ara. És a dir, els caps dels gitanos de l'època. El meu pare m'ho va explicar fa molt de temps. No sé com sortirem d'aquí, però crec que això no és un joc.

—Diego, si això no és un joc interactiu, on som?

—No ho sé, Mara, però crec que hem entrat dins del quadre. Alguna cosa va succeir i vaig entrar-hi. Ja sé que és una bogeria i que no té explicació, però...

Un soroll els va sobresaltar.

—Són ells, són els gitanos que m'han robat la gallina —es va escoltar cridar.

Darrere de la pols del camí, van poder veure un grup d'homes que corrien cap a ells armats amb pals de fusta. En Diego va reaccionar ràpid i va tirar de la Mara.

—Mara, corre i no miris enrere. Has de córrer el més ràpid que puguis.

Els dos eren àgils i de seguida van agafar avantatge al grup que els perseguia.

Es van amagar darrere d'una tanca i van esperar en silenci, asseguts a terra, a que el grup passés de llarg.

—Diego, tinc molta por, vull tornar a casa.

El noi va agafar les mans de la seva amiga entre les seves. Tremolaven. Les va cobrir amb afecte. Es va atansar a la seva orella perquè ningú l'escoltés.

—Ens en sortirem. No sé molt bé com, però ens en sortirem. No tinc ni idea de com tornarem a casa. Però ho farem.

—Tornem al mateix lloc on vam caure, a veure si hi trobem alguna porta que ens permeti arribar al museu.

—Mara, has vist moltes sèries. Temo que no serà així. Hem de demanar ajuda.

—Però a qui? Si aquí sembla que tots s'han empassat un diccionari de llengua antiga.

En Diego no va poder contenir-se el riure. La Mara se'n va contagiar de seguida.

Ella va pensar que era el noi més guapo que havia vist mai. Que tenia el somriure més bonic i que tampoc era tan dolent estar boja per ell.

En Diego estava absort, mirant-la, quan va sentir que alguna cosa s'arrossegava per sobre del seu peu.

Se li va escapar un crit en comprendre que era una serp. El soroll va alertar un dels homes que els estava cercant.

—Són aquí! —va esclatar.

En Diego va agafar la Mara de la mà i va tirar d'ella amb força. Va córrer en direcció contrària als seus perseguidors. Van tardar una bona estona en perdre'ls de vista.

—Se't dona molt bé despistar el personal —va comentar la Mara encara amb la respiració entretallada—. Tinc molta set. Necessito beure aigua.

—És la pràctica. Porto mitja vida fugint. Hem de trobar una manera de tornar a casa.

—Anem al lloc on vam caure. Segur que hi trobarem alguna manera. Hi ha d'haver-la. No vull quedar-me aquí per sempre —va sanglotar la Mara.

Els va costar una estona trobar el lloc exacte. Afortunadament, el pes dels seus cossos havia deixat la pastura senyalada.

—Vine. Estira't aquí —va demanar en Diego.

—Ni boja. Segur que hi ha més serps.

—Tu mateixa, només estic intentant trobar la manera de tornar a casa.

—D'acord, intentem-ho.

La Mara es va col·locar estirada a terra davant d'en Diego. Els dos es van mirar als ulls esperant que passés alguna cosa que els tornés a la sala d'on havien partit. Però no ocorria absolutament res.

—Crec que ens hem ficat en un bon vesper. Com ens ha dit el capità, hem de trobar el salconduit que ens porti de nou al quadre. Però no tenim ni idea de quin és —va dir en Diego, entristit.

—Què vas fer abans de ficar la mà dins del quadre? Vas tocar cap cosa? —va preguntar la Mara.

—No, només vaig dir que el gravat es titula *Caravana de gitanos* i...

En aquell moment van sentir una sacsejada, com si un terratrèmol fes tremolar el terra. Van sentir que el món s'obria als seus peus. Un crit es va quedar congelat a la seva gola.

—Vinga, jovenets, deixeu l'amor per un altre moment —els va cridar un dels vigilants de seguretat. No sortireu d'aquí fins que el fermall aparegui.

La Mara i en Diego es van mirar. Eren asseguts al terra fred de la sala del museu. Ho havien aconseguit. El salconduit va resultar ser el títol del gravat. Però únicament havien guanyat una batalla.

Els dos es van mirar sabent que allò només acabava de començar.

5
UN PLA

En Diego es va aixecar d'un salt.

—Què és el que ha passat? —va preguntar la Mara amb estupor—. Si és una exposició immersiva, és brutal... Però em sembla que és més que això.

—Ho és, Mara. El fermall robat era allà dins.

—Literalment.

Els dos van observar la sala, ara en detall. Hi havia set obres d'art: la que havien travessat i sis més. Totes eren de grans dimensions i costava distingir-les en la penombra.

—Si el fermall és allà dins, haurem de tornar a entrar-hi per a recuperar-lo —va dir la Mara.

S'havia acostat a aquella primera obra de Jacques Callot, el gravat titulat *Caravana de gitanos*. Tot estava quiet, apagat per la foscor de la sala. En Diego va agafar la Mara per les espatlles i la va girar cap a ell.

—El que acabem de viure és molt perillós. No crec que sigui bona idea tornar a entrar-hi. A més, no sabríem com fer-ho. I no vull que et passi res.

Ella va obrir molt els ulls i va riure incrèdula.

—No necessito que em protegeixis, eh? Se t'ha contagiat alguna cosa de l'Edat Mitjana aquella de la que venim o què? A més, què hem de fer sense el fermall? Et seguiran acusant.

Es va girar cap al gravat de Callot i va posar la mà sobre l'estampa, tractant d'entrar-hi. La va empènyer, va ficar-hi l'altra, va donar-li cops una vegada i una altra amb desesperació, però no passava res. En Diego va encreuar els braços, burlaner.

—A tu sí que et ficaran a *chirona* per destrossar una obra d'art.

Ella es va girar, derrotada. El seu cabell a l'ombra era un desgavell fosc.

—Escolta, que ho estic fent per tu.

—No cal que facis res. Si no troben el fermall, no poden acusar-me. El que hem de fer és estudiar la sala i els quadres abans de prendre una decisió. I si encenem la llum?

Els dos van cercar en va l'interruptor.

—M'imagino que, si això és una cosa semblant a un joc, s'haurà de seguir un ordre. És clar que no volen que aquí hi hagi molta llum. Veiem de prop el següent quadre.

TENIERS DAVID, *Paisatge de gitanos*
(1641-1645) Museu del Prado, Madrid

Es tractava d'un oli amb un paisatge muntanyós i uns gitanos al centre. El ròtol indicava que l'havia pintat David Teniers. El quadre es titulava *Paisatge de gitanos* i havia estat pintant entre el 1641 i el 1645.

—Clar que sí, mirem el quadre en penombra. És més romàntic, no et sembla?—va dir la Mara, burlanera—. Així no veus les meves imperfeccions. Aquell nas que...

—D'acord, d'acord, el teu nas és perfecte, deixa-ho estar i concentra't.

—Perfecte, eh? —La Mara va somriure orgullosa.

Es va voler recolzar a la paret amb un gest altiu, però es va desequilibrar i va haver de fer-ho al quadre del paisatge. Va sentir com la seva mà s'enfonsava en ell, de la mateixa manera que li havia passat a en Diego amb el gravat de Callot.

—Diegooooo, auxili!

El noi, que havia començat a riure amb ella, va veure com la seva companya era absorbida per aquell oli. Abans que desapareixes del tot, va poder aferrar-se a la seva mà. Va sentir un vendaval recorrent el seu estomac. De nou, un vertigen li va assotar els ulls. Quan va poder fixar la visa, va comprendre que havia tornat a succeir. Eren dins del quadre, el sol del vespre els va bufar els ulls i una olor de camp i cova els va atrapar de ple.

6
PAISATGE DE GITANOS

No només els va envestir l'olor, també el vent i una remor de riu i de veus apagades. Al peu d'unes roques hi havia un grup de tres dones i un nen. Una altra dona, gran i encorbada, embolicada en un mocador, sostenia la mà d'un pagès com si li estigués llegint la bonaventura. Darrere d'ella, a prop d'unes cases de sostres punxeguts, hi havia una altra parella de pagesos.

—Aquell grup d'allà i aquella anciana que llegeix la mà també semblen gitanos, com els de l'altre quadre, tot i que porten menys collars i menys colors —va xiuxiuejar la Mara.

En Diego li va fer un gest perquè es callés.

—És millor que no ens vegin —va xiuxiuejar—. Vine!

La va agafar de la mà i la va portar a una cova que s'obria a les roques, a prop d'una petita cascada. Feia olor d'humitat i pedra, i també de llenya cremada. Quan es van acostumar a la foscor, van veure unes mantes, les restes d'un foc, ampolles revestides de vímet i atuells, tot tirat per terra. La Mara va fer un gest interrogant.

—No vull que ens tornin a perseguir. Cridem massa l'atenció així vestits —va aclarir en Diego—. Ara que som aquí amagats, pensem què fer. Quin any és?

—Si el quadre es va pintar entre el 1641 i el 1645, ens hem de trobar al voltant d'aquestes dates —va dir la Mara mentre tafanejava entre les mantes.

Entre elles hi havia també roba. Va agafar un mocador i se'l va lligar al cap de la manera que havia vist que el portaven les dones d'allà fora. Es va posar una faldilla i es va embolicar les espatlles amb una manta.

—Què et sembla? —va dir, girant-se—. Semblo d'aquesta època? Estic guapa? Va, embolica't tu també amb una d'aquestes mantes. Passarem desapercebuts i podrem cercar l'home misteriós que es va emportar el fermall.

Parlava sense deixar de remenar entre les coses.

—Agafa això.

Li va tirar una manta, la qual en Diego es va posar sobre les espatlles. Va agafar un barret de la pila i se'l va calçar al cap. La Mara va obrir molt els ulls, admirada.

—Sembles un... —va dir—, no ho sé..., però estàs molt..., és a dir, que estàs... guapo. Apa, ja ho he dit. Què és això? —Les seves mans s'havien ensopegat amb una cosa dura sota el desordre de la roba. Ho va treure—. Mira què he trobat!

Era una escopeta de canyó curt i boca ample. Va apuntar-la al Diego i va fer una cara perversa. En Diego es va sobresaltar.

—Deixa això. Estàs boja...

El tronar d'unes botes contra el terra els va fer girar-se cap a l'entrada de la cova. El sol de la tarda els va cegar els ulls. De sobte, tot va ser soroll i veus allà fora. Amb sigil·li, es van acostar cap a l'obertura entre les roques.

Els gitanos havien fugit, deixant a terra una cistella i un atuell. Els pagesos s'havien arremolinat a prop de la filera de cases i murmuraven. Una quadrilla d'homes a cavall, vestits amb unes armilles de cuir que deixaven al descobert les mànigues verdes de les seves camisoles, parlaven a crits. Feien renillar els seus cavalls i els frenaven tirant de les brides, obligant-los a aixecar les potes del davant. Entre les seves botes hi saltaven trossos de terra i pols. Aquells homes estaven armats amb espases.

De sobte, un noi que no tindria més de dotze anys va aparèixer davant d'ells,

—Són la Santa Hermandad. Ràpid, fugiu! Si no, se us emportaran com a gossos prims. Us tancaran a la *trujana*!

—La *trujana*? — va preguntar la Mara.

—La presó —li va aclarir en Diego.

—Però per què? No hem fet res dolent —va protestar la noia mentre sentia com se li encongia l'estomac.

La mà d'en Diego va tirar d'ella. Van bordejar les roques en direcció a un bosc proper. També el noi va fugir amb ells. Semblava conèixer el terreny i tenir respostes per a tot.

—Ens encendran per ociosos, per vagabunds, per traïdors a la Corona, per practicar bruixeria, per lladres... És igual, s'inventaran qualsevol cosa per a acabar amb nosaltres, els gitanos. Maleïda la sort! La meva família no ha atès a la pragmàtica que ens obliga a instal·larnos a les ciutats i a treballar la terra perquè no estiguem pels camins. I seguim parlant la nostra llengua, tot i que ho tinguem prohibit. Per això el meu pare i el meu tiet són a la presó. Tampoc podem casar-nos entre nosaltres.

La Mara va mirar en Diego i va somriure.

—Bé, com a mínim això si ho podem fer nosaltres. Tu ets gitano i jo no.

—No és el moment per acudits —va dir en Diego i va sentir que li cremaven les galtes.

—També està prohibida la paraula *gitano* —va afegir el nen.

—Com si volguessin que no existíssim —es va lamentar en Diego entre dents.

El tambor dels cavalls s'escoltava cada vegada més a prop.

—Per orde de la seva majestat el rei, aturin-se!

Els genets els envoltaven. Van sentir el calor dels narius dels cavalls i les espases desembeinades que els assetjaven. Els tres es van estrènyer entre si...

—Quedeu tots detinguts per vagabunds i ociosos, i per portar aquestes vestimentes prohibides! Som-hi!

Un dels genets de la Santa Hermandad es va baixar del cavall i va lligar les mans dels tres amb la mateixa corda, de manera que van quedar units. Mentre ho feia, la Mara es va resistir, escorrent-se com una anguila. De sobte, va treure el trabuc de sota de la faldilla i va apuntar als homes.

—Allibereu-nos!

No obstant, aquells quatre genets, experts en combat, no van tardar en reduir-la. Finalment, lligats els uns amb els altres, van ser obligats a caminar entre els cavalls.

—Apunta un altre delicte més: aquest jove portava una arma de foc —va dir un dels guàrdies.

—Ni Déu us salva, vagabund —va dir un segon, somrient amb crueltat.

—Però si la portava jo —va protestar la Mara.

—Ell es jove i fort, més útil per a la seva majestat el rei —es va riure un tercer.

—Vuit anys de *gurapas* et cauran —va xiuxiuejar el nen.

—Què són les *gurapas*?

—Galeres. Vuit anys remant als vaixells del rei. Encadenat i patint fuetades. El cosí Juan de Heredia va venir d'allà i va parlar d'aquella condemna com del infern. Jo també em dic Juan, com ell.

La Mara i en Diego es van mirar. En caminar, xocaven les seves espatlles i les seves cames. Sentir aquella proximitat era una mena de consol enmig de la desesperació.

—Què injust! —va dir la Mara—. Només per ser gitano.

—Apunta un nou delicte —va rugir un altre guàrdia—. La mossa ha insultat utilitzant la paraula prohibida.

S'havia fet de nit i les ombres queien sobre ells, vencent-los.

—Maleit joc! —va xiuxiuejar la Mara.

—Ja t'he dit que això no pot ser un joc. Estem sentint en la nostra pell el que ha sentit el meu poble —va assegurar en Diego.

—I com ens en sortirem? —va pregunta la Mara, espantada.

—No ho sé.

Sens dubte, no hi havia escapatòria possible. Encara menys quan van atènyer un grup d'homes enfilats en una gran cadena de ferro i amb cordes als peus. Els vigilaven dos homes a peu dret i dos a cavall. En l'ombra de la nit se'ls veia derrotats. Un d'ells portava l'esquena nua marcada amb grans cicatrius, un altre era fort, un altre vestia robes morisques i un quart era negre. Quasi tots caminaven descalços i portaven robes engrudoses i xopes.

—Allà són els forçats a galeres que s'emporten al port de Cartagena —va dir un soldat.

—Doncs deixem aquests dos joves en aquelles bones mans. I ens lliurem d'ells. Al cap i a la fi, aquesta serà la seva sentència: els vaixells de la seva majestat necessiten números. A la noia ens l'emportarem a la presó de dones de la Santa Hermandad a espera de parlar amb el jutge —va dir l'altre.

—Però no ho poden fer, això. No hi ha hagut judici. I són innocents! —va cridar la Mara.

Semblava que el nen estava resignat a la seva sort. També en Diego havia baixat el cap, humiliat. Movia inquiet les mans, refregant una vegada i una altra la corda que li lligava les nines. Ara entenia la història que arrossegaven des de lluny.

A estirades dels cavalls, els van portar fins al grup de reus. Els ulls dels condemnats a galeres centellejaven en la nit, buits. No eren mirades humanes. No hi havia esperança en ells.

Els homes de la Santa Hermandad i els guàrdies dels presoners se saludaven i explicaven la situació. Aviat van arribar a un acord. Van separar en Diego i el nen i els van lligar amb els altres reus. Abans de prosseguir el viatge, van decidir fer un descans i portar-se alguna cosa a la boca. Els guàrdies van encendre un foc i van llançar un rosegó als condemnats.

La Mara era una mica apartada, asseguda a terra. Els cavalls piafaven suaument darrere d'ella. El cel negre es bolcava sobre el seu

cap. El foc viu escalfava la nit. Per darrere de la seva flama veia els rostres foscos dels reus i els ulls d'en Diego, que li llançaven mirades torturades. Ella el veia lluitar amb les cordes, intentant deslligar-les. Al seu costat, el petit mosso del camí, capbaix, semblava un sac d'ossos trist. La Mara va sentir una pena enorme. Només era un nen. Com podien portar-lo a galeres? Els guàrdies i els homes de la Santa Hermandad menjaven gustoses provisions i reien al calor del foc. Aleshores va succeir.

Es va escoltar un soroll agut, insistent. Un estrany so repetitiu que els va fer moure el cap a tots cap a la Mara. Ella es va girar, intentant arribar amb les mans al lloc d'on emanava aquell soroll, sota de la manta, però era complicat amb les nines lligades. A la fi ho va aconseguir.

—És la meva alarma —va dir—. Ja m'estranyava que aquí hi hagués cobertura.

Els guàrdies s'havien posat drets. Els homes de la Santa Hermandad van treure l'espasa; els que estaven drets, l'escopeta. Es va formar un esvalot. La Mara va encendre la llanterna del mòbil i va apuntar a uns i altres.

—Per l'amor de Déu, què és això? —es van preguntar els guàrdies, alarmats.

—És una arma atroç. Si us toca, us dissoldreu a l'aire amb terribles dolors —va cridar en Diego.

La Mara apuntava cap aquí i cap allà amb el feix, mentre el seu amic, que havia aconseguit treure's les cordes, li arrencava l'arma a un guàrdia. Els soldats van entrar en pànic, fugint pel camp nocturn. Alguns a cavall, d'altres en peus, abandonant les seves cavalcadures. En Diego va deslligar el mosso i la Mara. Els reus, victorejant, trencaven les seves cadenes.

—Hem de tornar al lloc on va començar tot, entre la cova i el poble, podries portar-nos-hi? —li va dir en Diego al nen.

En Juanito va assentir. Els presos alliberats reien agraïts. Alguns fugien ja per la muntanya.

—Són tots gitanos? —va preguntar la Mara, assenyalant-los.

—Hi ha de tot: saltejadors de camins, gent pobre, criminals, moriscs que no se'n van anar quan els van expulsar fa uns anys, vagabunds, i també gitanos —va dir el nen—. És veritat allò d'aquella arma que portes?

La Mara va riure.

—Clar que no —Li va fer l'ullet—. Vine

Anava a fer-se una *selfie* amb el nen, però en Diego li ho va impedir.

—No és el moment, Mara. Aquells guàrdies podrien tornar.

Portava l'únic cavall que no havia fugit.

—Saps muntar-lo?

—Per suposat.

Però no era veritat. Tampoc en Diego havia muntat mai a cavall. El nen sí, així que van pujar-hi els tres, amb en Juanito al davant. La Mara es va muntar entre ell i en Diego. Van travessar la nit pujats a cavall. En Diego sentia l'esquena de la Mara contra el seu cos. Podia sentir el seu cos al galop. El nen va cridar feliç, amb el vent de la nit assotant-li la cara. També ells van cridar eufòrics. La llibertat i aquella carrera sobre el cavall els omplia la sang d'adrenalina.

A la fi van arribar al lloc del quadre. En Juanito estava molt cansat, però va decidir anar-se'n en cerca dels seus. Es van acomiadar d'ell amb una força abraçada, agraïts.

—Espera —va dir la Mara—. Ara sí, no?

Estava a punt de fer una *selfie* dels tres, però en l'últim moment el nen es va esfumar, aterrat per aquella màquina mortal. El van veure perdre's en la nit i van riure.

En Diego i la Mara es van asseure a terra, esgotats. El cavall es va quedar rosegant unes herbes a la ribera del rierol. Les cases amb prou feines es veien en la nit. El vent fred arribava de les llunyanes muntanyes i els feia entretancar els ulls. Estaven tan cansats que podien quedar-se adormits allà mateix.

—*Paisatge de gitanos* —va dir la Mara—. Aquest era el títol del quadre. Repeteix-lo amb mi, Diego, a veure si així tornem al museu, com abans.

Però, per més que el repetien, no passava res. Ja estaven desesperats quan en Diego va assenyalar un lloc en la nit, davant d'ells.

—No ho veus?

—Sí, què és?

—Està una mica borrós, però sembla una taca, com si algú hagués pintat un traç sobre l'aire, un quadre amb la imatge d'una paret. Què és?

—Sembla un tros de la sala on ens van tancar.

—És possible?

—Som-hi.

Van caminar una tirada i la taca creixia. Semblava que podien tocar-la amb la mà. En Diego va estirar el braç i els seus dits van entrar en ella.

—Agafa't a mi! —va cridar, perquè sabia el que anava a passar.

Ja començava a sentir aquella força que tirava d'ell cap endavant.

7
EL DESTÍ DELS ALTRES MARCA EL NOSTRE

Van sentir el cop amb força. La Mara i en Diego van aparèixer de nou a la sala, asseguts a terra, amb la sensació que havien passat mil anys des que se'n van anar. Es van aixecar i es van espolsar la pols del camí que s'havia enganxat a les seves robes.

—Estic començant a agafar-li el gust a això. Tot i que de vegades sento que m'explotarà el cap —va anunciar la Mara, divertida.

—No li trobo la gràcia. Hem estat en gran perill; ens podria haver passat alguna cosa greu, així que serà millor que examinem els quadres sense tocar-los. Hem de trobar el maleït fermall i recuperar-lo.

—Asserenem-nos i pensem-hi. Mirem detingudament, però sense tocar —va recalcar la Mara.

Van començar a mirar amb atenció. La Mara es va aturar al següent quadre.

—No sabia que els gitanos ho havíeu passat tan malament en la Història. En tots els quadres es veu molt de patiment, molt de dolor. Mira el tercer. Desprèn una aura molt trista.

La Mara va assenyalar un quadre on es veia un grup d'homes empresonats.

—Ni se t'acudeixi acostar-t'hi. És un gravat sobre la Gran Batuda. Va ser una de les pitjors èpoques per als gitanos.

Gravat francès d'una cadena de presos del segle XVIII.
Imatge cedida per Manuel Martínez

La Mara va començar a jugar, burlanera. Hi atansava el dit amb la intenció de tocar-lo, però el retirava amb rapidesa.

—No li trobo la gràcia. No saps com vam patir en aquella època. Entrar allà seria no sortir-ne vius. Així que anem a seguir cercant.

De sobte, els dos van veure una ombra que creuava el gravat. Però no era l'ombra que havien vist abans. Era una dona gitana que corria des del principi fins al final del quadre i que es lamentava d'alguna cosa amb molt pesar.

—Mira, sembla desesperada —va dir la Mara.

En Diego s'hi va acostar i la va mirar fixament. La figura de la dona no es veia amb nitidesa, però, si paraven atenció, podien escoltar la seva veu demanant ajuda.

—Hem d'ajudar-la. Li està passant alguna cosa greu —va dir la Mara.

—Creu-me que no podem; en aquella època van morir molts gitanos —va replicar en Diego.

—Tinc una idea. Posa't això a la cara i als braços.

—Què és això? —va preguntar en Diego.

—És la meva base de maquillatge. Sempre la porto a la bossa de mà, però ara no tinc temps per parlar de les meves inseguretats.

En va treure una brotxa i el va maquillar.

—Déu meu! Estic blanc com el paper! No hi vull entrar. És molt perillós.

La Mara no es va poder aguantar el riure en veure-li la cara. Va continuar pel coll i les mans.

—T'has de posar la meva rebeca, et taparà els braços.

—Mara, això és una bogeria, va ser una època terrible. Van separar homes i dones i els van tancar de per vida. Només volien aconseguir mà d'obra gratuïta i exterminar-nos. El marquès de l'Ensenada va ser un home horrible. Ell va idear la Gran Batuda per a acabar amb nosaltres. Si me'l trobo, et juro que soc capaç de fer qualsevol cosa. No podem entrar-hi.

—Tranquil·litza't. Estic segura que alguna cosa podrem fer. Espera.

La Mara es va dirigir a la taula de fusta i va agafar diversos fullets del museu, dos bolígrafs i una pila de fulls i els va ficar a la seva bossa de mà.

—Per a què els vols? —va preguntar en Diego.

—No ho sé, però segur que sempre ens podrà ajudar per a fer algun canvi. Ara anem a ajudar aquella dona.

—Espera, Mara; hem d'anar amb compte, aquella època va ser molt complicada per als gitanos.

—Has deixat de ser gitano. Si estàs més blanc que la paret.

De nou es va escoltar el crit de la dona demanant ajuda.

La Mara no s'ho va pensar dues vegades. Va agafar la mà d'en Diego i va ficar la seva al quadre. Quan va veure que podia entrar-hi, li va donar una estirada al seu amic.

Els dos estaven fatigats quan, després d'una brusca sacsejada, es van trobar de cara amb la dona. Era morena i menuda. Podia tenir uns vints anys. A la seva cara suosa s'hi podia apreciar la seva angoixa.

—Necessito ajuda —els va dir molt apurada—. M'estan cercant i si m'enxampen estic perduda. He d'ajudar el meu germà. Se l'han emportat aquesta nit, però no el trobo. Se'l van emportat lligat, com

aquests homes que veieu. També s'han emportat la meva cunyada. Tots els meus veïns... Ells van estar els primers empresonats.

La dona es va asseure a terra i es va tapar la cara amb les mans.

—Ha estat horrible. Van venir mentre dormíem. El meu germà va aconseguir ficar-me en un barril i no em van veure, però ara, ara no queda ningú aquí. Aquests homes són els últims, els que no estaven censats o van aconseguir fugir.

—Ho sento molt, ha estat el marquès de l'Ensenada. Ha separat homes i dones per a exterminar-nos —va explicar en Diego.

—Heu d'ajudar-me, he de trobar el meu germà. He de trobar-los a tots. Em dic Sara, el meu germà és en Ginés Fernández i la meva cunyada, la Rosa Cortés.

En Diego va sentir que un calfred li recorria tot el cos. Sabia qui eren... i quin era el seu tràgic final. La seva mare li havia parlat de Rosa Cortés i de la seva valentia. Sabia que havia ajudat un grup de dones a fugir del presidi. Ho havia fet amb un clau, amb el qual va fer un forat a la paret. La seva família sempre l'havia considerada una heroïna.

—Jo sé on és. L'han destinat a l'Arsenal de la Carraca, a Cadis —va explicar en Diego—. La teva cunyada anirà a Màlaga, però després acabarà a la Casa de la Misericòrdia de Saragossa i passarà a la Història com una de les gitanes més valentes i més...

La Mara li va fer un cop de colze que el va interrompre. No podia explicar-li a la noia tot el que sabia.

—Buscarem el teu germà. Però no pots acompanyar-nos amb aquest color de pell. T'has de treure aquesta roba, que va explicant per si sola la història d'una gitana. Vine, que et maquillo.

La Mara va cobrir tota la cara i l'escot de la noia amb el maquillatge. Li va canviar el pentinat amb una de les seves gomes pel cabell i li va canviar la faldilla per la seva. Tot i que tenien un aspecte estrafolari, podien ser confosos per viatgers estrangers.

—Hem de tornar a casa teva. —En Diego havia recordat una cosa important—. Has d'agafar tots els objectes de valor. Vendran les propietats i les pertinences dels gitanos.

—No poden fer-ho —va dir la dona, convençuda —. La casa és nostra, la va construir el meu pare amb les seves mans.

—Això no importa, Sara. Fes-me cas, anem a buscar les teves coses. Has d'agafar tot el que tingui valor per tu.

La noia va fer que sí amb el cap i se'n van anar corrent.

Quan van arribar, dos homes eren a l'interior de la casa i la inspeccionaven.

En Diego li va demanar a la Sara que es quedés amagada mentre ells hi entraven.

—Què fan aquí? —va cridar la Mara amb autoritat—. Aquesta és la meva casa. Surtin immediatament.

—Perdona, mossa, però tenim l'ordre d'agafar totes les coses de valor de les cases dels gitanos i aquesta és una de les que ens han indicat.

—Va pertànyer a una família gitana fa uns anys, però el meu marit i jo la vam comprar fa uns mesos, quan vam arribar de França. Tinc els papers, puc ensenyar-vos-els.

En Diego va obrir molt els ulls davant les fanfarronades que s'acabava d'inventar la seva amiga.

—Som estrangers i no sabíem que hi havia tants gitanos en aquest carrer. Però ara que no hi són, estarem més tranquils.

En Diego va obrir els ulls de nou i no va poder evitar quedar-se bocabadat de l'estupefacció.

—Els deixarem en pau, espero que gaudeixin del dia —li va contestar un dels homes.

Tan aviat com se'n van anar, la Mara es va deixar caure sobre una cadira de vímet.

—Mare meva, quina por he passat —va dir en veu baixa.

—Doncs qui ho diria! —va cridar en Diego—. Per un moment he pensat que ens descobririen i se m'emportarien als arsenals per a tota la vida.

La Sara va entrar a la casa quan va veure que els homes se n'havien anat.

—No tinc moltes coses de valor. Només un collar de la meva mare i un fermall que el meu pare li va regalar quan es van casar. Ens porten quasi mig dia d'avantatge. Serà impossible atènyer-los si no anem a cavall. I no serà fàcil aconseguir-ne. Hi ha un tractant de bestiar a pocs minuts d'aquí, però no ens els donarà gratis.

—Gratis no, però potser els meus anells ens ajudin. Són d'or, i les meves arracades també.

En Diego es va adonar en aquell moment que la generositat de la seva amiga no tenia límits. I va sentir no haver-se posat aquell matí, amb les presses, el seu segell d'or o alguna de les seves cadenes.

Van córrer cap al tractant, que descansava sobre una hamaca d'una tela tosca i desgastada a l'exterior d'una vella granja desarranjada. La Mara es mirava l'entorn amb un gest de sorpresa.

—Necessitem dos cavalls —va dir en Diego, prenent la iniciativa.

—El que voleu no és barat —va dir l'home mentre s'incorporava.

—Tenim tot això. —La Mara li va oferir totes les seves pertinences.

L'home va tardar una estona en comprovar que eren d'or.

—Amb això, només us arriba per a un.

—Potser això ens pugui ajudar. És d'or i té una pedra preciosa enfilada.

La Sara va posar a la mà de l'home el fermall i el collar de la seva mare.

La Mara i en Diego es van mirar. Era el mateix fermall que estaven cercant. El de la flor de lis. El tenien allà davant i no podien agafar-lo.

En Diego li va fer un gest amb el cap a la Mara. Ella es va mossegar el llavi, sentint que la ràbia la colpejava amb força.

—D'acord, però no seran molt gallards. Us haureu de conformar amb dues velles egües.

En Diego i la Mara van veure com la Sara plorava en silenci. Tot era molt difícil per a ella. Desfer-se de les joies de la seva mare va ser una mala passada.

—I a mi que no m'agraden gens les altures —va confessar la Mara, mirant el cavall.

El noi va esbossar un somriure i va ajudar la Sara a col·locar la muntura. Després, va ajudar la Mara a pujar a cavall.

—Ens en hem d'anar. I hem de començar a pensant en com alliberarem el teu germà. No serà gens fàcil. Estan encadenats i amb molta seguretat. A veure si encertem amb el camí, perquè aquí el GPS no funciona.

—Haurem de deixar volar la imaginació —va dir la Mara—. Alguna cosa se'ns acudirà.

—Jo sé quin és el camí; hi he anat diverses vegades a vendre amb el meu germà. Però no sé com ens enfrontarem als homes armats —va dir la Sara amb pena.

Van cavalcar durant una bona estona abans d'albirar un grup que portava ostatges. Eren d'un poble proper. Després d'un parell d'hores, es van trobar amb un altre grup i van poder veure, per l'expressió de la Sara, que era el del seu germà. Eren aturats a la riba del riu.

—Hem de provocar un gran renou i, amb la confusió, alliberar-los. Fixa-t'hi bé: estan lligats per les mans amb cadenes, no serà gens fàcil.

—Se m'ha acudit una idea. Tinc un documental sobre lleons descarregat al mòbil. Si aconseguim pujar-li el volum, podem dir que venen lleons; quan els escoltin, no ho dubtaran. Sara, baixa't del cavall. Tu aniràs per darrere i, un cop sembrat el caos, t'encarregaràs de treure-li les claus al que mana. Nosaltres te l'assenyalarem. Ens esperarem a que parin i espantarem els cavalls. Així hauran de fugir en peus i serà més fàcil que no tornin.

—Jo no ho veig —va afirmar en Diego—, em sembla massa arriscat.

—És la nostra única oportunitat —va confirmar la Sara.

—I què proposes? Estan armats. Si no és amb caos, no podrem vèncer.

En Diego i la Mara es van desplaçar pel darrere i van espantar els cavalls, que van córrer lliures mentre els seus amos feien la migdiada.

—Utilitzarem el meu mòbil com a altaveu del teu; jo ho sé fer —va afegir en Diego.

—Doncs som-hi. Si ens passa qualsevol cosa..., vull que sàpigues que jo...

—No ens passarà res. —En Diego va agafar el cap de la seva amiga i se'l va atansar al pit en una tendre abraçada.

Els van interrompre els crits dels homes cercant els cavalls.

La Mara va pujar el volum del mòbil i el soroll dels lleons es va multiplicar amb l'eco del prat.

—Corrin! —va exclamar la Mara—. Hi ha dos-cents lleons que venen en aquesta direcció. I tenen molta gana. Per això han fugit els cavalls.

El soroll es va fer més proper en pujar els nois el volum dels seus mòbils. Els homes van sortir corrent, instant el grup d'esclaus a fer el mateix, però es va fer el caos. Es van ensopegar amb les cadenes i es van quedar atrapats en un cercle que clamava pietat a crits i intents en va d'alliberar-se dels seus lligams.

La Sara es va acostar a l'home que liderava el grup i amb un gest ràpid li va treure les claus. Era impossible trobar en aquell feix la que obria les cadenes del seu germà. Per uns instants es va sentir derrotada, superada per les circumstàncies, però en Diego va intervenir, corrent cap a ella abans que el grup d'homes l'aixafés.

El noi va provar amb rapidesa diverses claus i a la fi va trobar la indicada. Va començar a obrir les cadenes, tranquil·litzant els homes amb la notícia que no hi havia lleons i que s'havien d'asserenar perquè els poguessin alliberar. Va estar diverses vegades a punt de quedar-se atrapat entre la multitud, doncs els homes, deslligats, corrien desordenadament en totes les direccions intentant alliberar els seus companys.

La Sara va veure el seu germà quan quasi tots els homes estaven en llibertat. Es van fondre en una abraçada i en Diego li va treure les cadenes.

—No podeu tornar a casa vostra, aquesta persecució durarà molts anys —va explicar en Diego.

—Com ho sap? És potser un endevinaire? —va preguntar en Ginés.

—Una cosa semblant. Heu de fugir d'Espanya. Potser a les Amèriques.

—No puc, la meva dona és aquí...

—La Rosa estarà bé. Et donaran per mort i ella escaparà d'aquí a poc. Li enviarem una carta i li direm que es reuneixi amb vosaltres a les Amèriques.

En Diego li va demanar a la Mara el paper que havia agafat de la taula.

—Té, això potser pugui ajudar-vos amb els passatges. —La Mara li va donar una polsera d'or que portava des de nena i el seu rellotge. Va afegir els bolígrafs, els papers i el maquillatge que portava a la bossa de mà. En Diego va fer el mateix amb el cinturó i les seves vambes.

—Porteu estranyes robes, però el vostre cor brilla a través d'elles. No us oblidarem mai —va exclamar en Ginés.

—Emporteu-vos els cavalls. Us seran d'ajuda. Correu, no us atureu —va demanar la Mara.

A en Diego i a la Mara els va aclaparar un sentiment estrany mentre els veien marxar.

—Som-hi, hem de tornar. Ens queda un llarg camí a peu —va dir en Diego.

—Hem de recuperar el fermall. L'haurem de robar.

—No puc robar, soc gitano i...

En el moment en què va pronunciar l'última paraula, els dos van sentir que el terra s'obria sota els seus peus. El portal de tornada s'havia obert abans del que s'esperava i un altre cop els havia impedit fer-se amb el fermall.

8
DOS NENS I CINC PORCS

En Diego i la Mara, despentinats i esbufegant, es van mirar. Eren de nou a la sala del museu, en la qual havien caigut estrepitosament. La Mara se sentia tan commoguda i desconcertada amb el que havien viscut que ni tan sols va somriure en veure a en Diego amb el maquillatge desfet per la suor i en mitjons, sense vambes.

—Com és possible que no estudiem això a Història? Ningú ens explica que es va intentar exterminar el teu poble. Quina gran injustícia, Diego. I quina aventura! Viure en la nostre pell trossos d'història. És molt fort.

—I molt perillós! Podríem haver acabat com ells. Jo en alguns dels arsenals esclavitzat fent vaixells, amb cadenes als peus, i tu en una casa de misericòrdia amb dones i nenes amuntegades i famolenques. Hi ha qui va esperar setze anys fins a l'indult general.

—Espero que les coses anessin millor a partir d'aquí.

—El pes de la nostra història ens oprimeix, Mara. La professora tenia raó. La Història és el mirall que reflecteix com vam arribar a ser qui som. I, no obstant, malgrat els segles de maltractament, hem aconseguit preservar la nostra cultura. Però la marginació és difícil de...

—Mira!

La Mara va assenyalar un dels quadres. Era un gravat en blanc i negre, una reproducció en gran d'un dibuix de Gustave Doré. Aquella

làmina no la coneixia en Diego, però sí les il·lustracions que havia fet l'artista francès per al llibre del Quixot. El seu treball l'impressionava. Fins i tot havia intentat evocar el seu estil en alguns dels seus dibuixos, per això va reconèixer immediatament la seva mà. Va empetitir els ulls i va confirmar la seva autoria al cartell que acompanyava el quadre.

Gustave Doré, *Gruta dels gitanos al Sacromonte* (1862). Col·lecció privada

La Mara va assenyalar una estranya brillantor al cantó inferior esquerra del dibuix. El gravat representava un carrer populós del Sacromonte, el barri gitano de Granada. Gent humil descansava a prop de les coves on vivien. De les portes i finestres, perforades en la roca, en penjaven teles. Dos nens aquissaven uns porcs. I allà, als seus peus, davant del musell d'un dels porcs, hi resplendia allò com un sol petit.

En Diego es va aixecar d'un salt per a observar-lo.

—És el fermall!

Va intentar agafar-lo, però les seves ungles van rascar el dibuix sense poder penetrar-lo. La Mara es va sumar als seus intents.

—Hi hem d'entrar sigui com sigui —va dir la noia.

Per més que ho van intentar, no ho van aconseguir. En Diego, frustrat, va colpejar el dibuix i, aleshores, el seu puny va travessar el paper. Al principi va creure que l'havia trencat, però no, havia tornat a succeir. Instintivament, va agafar la mà de la Mara mentre sentia a l'estómac el vertigen de les altres vegades.

Abans que la calor i el soroll, els va arribar el tuf dels porcs. L'aire calent i pudent els va colpejar el rostre. Els martells dels ferrers trencaven la tarda amb el seu ritme metàl·lic. Tret d'això, tot era quietud i un murmuri de veus apagades. Feia una calor enganxifosa i la gent dormitava aquí i allà. La majoria vestien parracs i anaven descalços. La Mara i en Diego, després de fer una ullada ràpida, van fixar la mirada en el fermall. Allà el tenien, a l'abast de la seva mà. Un dels porcs també se'l mirava, golós.

—Se'l menjarà —va cridar la Mara.

Els dos es van llançar sobre la joia al mateix temps que ho feia el porc. Però una mà diminuta va ser molt més ràpida que tots ells. Es va fer amb el fermall i es va escapar a tota velocitat. La Mara i en Diego es van mirar desconcertats un segon abans d'arrencar a córrer darrere del noi. No devia de tenir ni vuit anys i corria que se les pelava. El porc els va seguir. La resta de la porcada, uns altres quatre porcs ben grossos, van emprendre també la persecució. Tot es va omplir de grunyits i de pols. Un nen de l'edat del primer intentava aturar

els animals amb un pal. Al seu pas espantava la gent, els rucs i les gallines que es trobava pel camí. La sendera es corbava com una ferradura. Tot era sol, pols i figueres de moro als barrancs.

De sobte, el nen va desaparèixer. Segurament havia entrat en alguna de les coves. Ells es van aturar. La porcada venia per darrere, imparable. Van haver d'aixafar-se contra la paret de cal per a no ser atropellats. A la fi, el segon nen va aconseguir aturar-los. Amb els porcs més tranquils, es va encarar amb els mossos.

—Quasi perdo els meus *marramís* per culpa vostra. Ai, ai, el *tío* Antonio em donarà una *jampra* de les bones. I ara què faig jo amb els *marramís rendíos*?

La Mara es va palpar les butxaques.

—Jo ja no tinc res més que donar-li per compensar.

En Diego es va treure la jaqueta.

—Té, per les molèsties. Però has d'ajudar-nos a trobar el nen que corria davant de nosaltres.

—A aquell el diem el Morico de tan fosc que és. Alguna cosa més em faria falta perquè m'entressin ganes de trobar-lo.

El nen somreia, ensenyant una boca desdentada i astuta.

La Mara i en Diego es van mirar i van esclatar a riure. En Diego es va treure un llapis petit que sempre portava a sobre i se'l va mostrar.

—Et val?

El nen va assentir, content.

—Amb això cloc un tracte fi —va dir entre rialles—. Som-hi! A mi em diuen el Maño. Esteu als millors *bastes* de tot el Sacromonte. Anem a veure el gitano Rico.

—*Bastes* són 'mans' en caló —li va traduir en Diego a la Mara, que estava paralitzada mirant el paisatge.

A l'altre costat de la muntanya, vermella i majestuosa, es retallava l'Alhambra. La imatge, amb la muntanya primitiva i exuberant, els va fer perdre l'alè. Van haver d'arrencar a córrer per a arribar al nen i la seva porcada.

9
LES COVES DE SACROMONTE

Van caminar amb els porcs pels carrerons empinats del Sacromonte. L'aire cremava com el metall dels ferrers. Van passar per les portes d'algunes fargues i van poder albirar cossos mig nus, brillants de suor, il·luminats pel foc vermell. Entre cop i cop dels seus martells, s'escoltava a la llunyania alguna veu de dona cantant.

—No hauríeu de ser al col·legi, el Morico i tu? —va preguntar la Mara.

Al nen va fer una rialla fluixa.

—Al col·legi? Ja! Aquells *jambos* no volen que hi anem, ens fan fora per gitanos i per pobres. Però jo ja em busco la vida pencant.

Va aixecar el pit i va somriure amb orgull. Tenia la cara plena de regalim i els ulls li brillaven com sols negres.

—És aquí —va dir.

Van entrar a una cova i immediatament van sentir la frescor de la pedra. Van parpellejar per a acostumar-se a la penombra. Allà hi havia un gitano gran amb barba i patilles encara negres. Emanava una gran autoritat.

Compartia unes peces de fruita amb dos francesos, vestits amb una elegància estranya en aquell lloc. El més jove tenia patilles i grans entrades al seu cabell llis. L'altre, una frondosa barba morena plena de sucs de fruita. La pobresa de l'habitatge era gran i contrastava amb aquells dos homes.

Gustave Doré,
Rico, el gitano
(1881)

El gitano més gran, al qual el Maño deia amb respecte «avi», va saludar el nen amb afecte. En descobrir els dos joves que l'acompanyaven, de seguida els va oferir seient i fruita, la qual va portar una gitana en un cistell. L'hospitalitat d'aquelles persones, que compartien les poques coses que tenien, era admirable.

El Maño va treure el llapis que li havia donat en Diego i se'l va oferir a un dels francesos.

—*Pa' usté, Gustaf*, un regal del Maño. Així es recorda de mi i em fa un d'aquells.

El nen va assenyalar una cartera de cuir plena de papers que havia deixat l'home al seu costat, a terra. El francès va agafar el llapis agraït i el va observar amb molta curiositat. Després, es va posar les mans a les butxaques per a treure alguna moneda a canvi del llapis. El nen va fer que no amb el cap: «Era un regal», va dir. Ningú se'n va adonar, però al francès se li van caure unes monedes de plata a terra. La Mara ho va veure. Li ho anava a dir, però va canviar d'opinió. A aquells viatgers francesos els sobraven els diners i a aquella família gitana els

feien falta. Bo era que després trobessin aquell tresor a la cova a canvi de tanta generositat.

—Agradar flamenc veure —va dir l'altre francès, el de la barba, somrient i galtut.

El matrimoni gitano va assentir.

—Quan baixi el sol —va dir—, hi esteu tots convidats.

—Nosaltres estàvem cercant el Morico. Té una cosa que és nostra —va dir la Mara, impacient—. El Maño ens ha promès portar-nos fins a ell.

—Ah, aquell *chinorré*... No us haurà tret res? —va preguntar l'avi.

—No, no. Hem perdut un fermall i ell el va trobar. No sap que és nostre —es va afanyar a dir en Diego.

—Ara, quan baixi el sol, vindrà. Podreu veure'l ballar; és capaç de trencar el terra amb el seu cop de peu —va dir la dona de la cistella, tibant-se el mantó de Manila a les espatlles. I en moure's, les seves arracades van cascavellejar.

En Diego i la Mara van decidir esperar. Eren agradables, aquella cova i aquella gent, i es mereixien una estona de descans després de tantes aventures i perills. Van anar arribant més familiars, homes i dones, i tots xarraven animadament. Parlaven una barreja d'espanyol i caló. Es va sorprendre en trobar moltes paraules en caló que es deien també en castellà. Això demostrava com havia contribuït aquell poble a la cultura espanyola, que s'havia entremesclat fins i tot en l'idioma. També la Mara es va sentir commoguda per la humilitat i el respecte d'aquella gent. En aquell moment, l'avi va descobrir les monedes de plata sota del seient del jove francès. La Mara va pensar que guardaria silenci per a quedar-se-les. No obstant, l'home les va assenyalar amb el seu bastó i li va dir al francès:

—Senyor, se li han caigut aquestes monedes. Reculli-les, no volem que se'n vagi amb menys del que ha portat.

L'honradesa del gitano va sorprendre els francesos. La Mara va sentir que el seu rostre s'enrojolava, doncs aquell gitano li havia do-

nat una lliçó. En Diego va recollir les monedes i se les va donar al jove de les patilles.

Ja el sol havia baixat i tots es van traslladar a la porta de la casa. Va venir una gitana guapíssima coneguda com a la Perla i altres gitanos, acompanyats de guitarra, panderos i una flauta d'origen morisc. La Mara estava tan absorta en tot el que veia que no es va assabentar que el Morico no arribava. En Diego estava pendent del camí. Va veure arribar el nen, amb la cara pàl·lida, arriant un porc. Tenia els ulls vermells de plorar. L'avi va fer un gest autoritari i el Morico, capbaix, es va plantar davant d'ell.

—Què és el que ha passat, Morico?

El nen es va xarrupar els mocs i va mirar capbaix, des de sota, com els rucs. I, també com els rucs, tenia grans i negres ulls, ara envermellits pel plor. Es veia que li feia ràbia haver plorat.

—M'ha *retenío* la Guàrdia Civil —va dir.

Un murmuri d'indignació va omplir la tarda. Ja no s'escoltaven els cops de les fargues i l'aire era ple d'olors i silencis.

—Aquells malànimes. Creiem que aquest cos, que es va fundar fa uns anys, seria millor que la Santa Hermandad, però aquesta Guàrdia Civil la té votada als gitanos.

—Tan aviat com veig el tricorni i les botes altes, em tremolen fins i tot els enagos —va dir la Perla.

Tots van explicar alguna història desgraciada a causa d'aquella guàrdia nova que se la tenia jurada als gitanos. Fins i tot un home va ensenyar la seva esquena, on li havien segellat amb un ferro candent l'escut amb les armes de Castella només per creuar un despoblat per a anar al mercat d'Otura. Després, van guardar silenci i van mirar el nen.

—Què ha passat amb el fermall, Morico? —va preguntar la Mara, sense poder contenir-se—. Te l'han tret?

El nen va fer que no amb el cap i se li va escapar una rialla.

—El tens, encara? —va preguntar el Maño.

El Morico va tornar a assentir.

—Doncs dona-li-ho a aquests mossos. Són els seus amos —va ordenar l'avi.

—És que no puc —va dir el nen.

Tots el van mirar amb atenció, instant-lo a explicar-se.

—*Pos* perquè no me'l trobessin i perquè no es pensessin que era un lladre i que l'havia *chorado*, se'l vaig donar a la Morena, la *marramí*, perquè se'l mengés.

Tots van mirar el porc que anava amb el nen i van esclatar a riure.

—En aquest cas, haurem d'esperar fins que cagui per a poder retornar-lo.

A la Mara i en Diego, no obstant, no els va fer molta gràcia.

—També podem tornar amb el porc —va proposar la Mara, fent conya.

Als francesos els havia fet tanta gràcia la història que el més gran prenia nota de tots els detalls.

I així, amb aquesta alegria general, va començar la festa.

Els acords de la guitarra van omplir l'aire tebi de la tarda. Van sonar els panderos i la flauta. La Perla va començar amb els balls que anomenaven *zambras* i el Morico la va acompanyar amb un zapateado que va fer tremolar la muntanya sencera. La petita gitana va ballar després el *zorongo* davant els ulls meravellats dels francesos. No veien la misèria, només l'exotisme i la festa dels gitanos. El Romanticisme va ser també una mena de ceguera.

Quan es va fer de nit, l'avi va tensar el coll i va tancar els ulls. El que passava darrere d'aquelles parpelles, ho va cantar el vell gitano amb una queixa trencada que partia la Terra en dos. El seu *ayeo* va ressonar al cor dels nois amb el mateix dolor amb el que havien colpejat els crits dels gitanos que anaven al presidi.

El jove francès havia tret uns fulls de la carpeta de cuir i s'havia posat a pintar, amb traços segurs i decidits, l'escena flamenca. En Diego el va veure esbossar aquelles figures amb un estil inconfusible que va reconèixer a l'instant. No donava crèdit. Sens dubte, aquell home era Gustave Doré, l'artista francès del segle XIX que tant admi-

rava. Va sentir com se li enrojolaven les galtes. Hauria fet qualsevol cosa per atansar-se a veure'l dibuixar i aprendre d'aquell gran mestre, però amb la música tot començava a difuminar-se. Es va mirar la Mara, perplex. Sense adonar-se'n, s'estaven donant les mans. Els seus ulls es van trobar. El blau de les pupil·les de la Mara semblava haver-se enfosquit amb la guitarra i la nit. Eren tan a prop que els seus alens es confonien. Va tancar els ulls, sentint la seva intimitat, i aleshores alguna cosa va tirar amb força d'ell. Va notar que relliscava per un túnel, fins que un batzac el va fer obrir els ulls. Les cuixes i el costat li cremaven, adolorits. De nou havien caigut amb estrèpit a la sala del museu, un al costat de l'altre.

10
ON SÓN ELS NOSTRES GITANOS?

En Diego i la Mara es van girar cap a un quadre que va semblar il·luminar-se de sobte. La Mara va fer un pas endavant mentre en Diego retrocedia.

—És bonic —va dir ella—. M'agrada el color.

—És terrible, Mara —va dir en Diego, encertat.

STOJKA CEIJA, *On són els nostres gitanos?* (1938). Museu de Viena, Viena

Ella es va girar, interrogant.

—No veus què significa? *Porrajmos*, 'la destrucció'. L'Holocaust gitano. Mira els soldats nazis del cantó. Tots aquells gitanos seran portats a camps d'extermini. La majoria es moriran.

—Els gitanos van ser assassinats pels nazis? —va preguntar la Mara, sorpresa.

—La meitat de tots els gitanos d'Europa es van morir a l'Holocaust. A Viena, el noranta per cent. Aquest quadre deu ser dels afores de Viena. És de Ceija Stojka, una supervivent. Va començar a pintar quan era gran per a treure tot aquest dolor. No t'hi acostis, si us plau.

La Mara va mirar el quadre de nou. Alguna cosa brillava de manera estranya, una lluentó. Semblava que provenia de la petita joia, la qual era a les mans d'una de les dones acolorides que aixecaven els braços a la part inferior del quadre, al centre.

—Mira això! —va dir, assenyalant-la.

El seu dit quasi tocava la tela.

—No, si us plau! —va suplicar en Diego respirant molt fort, amb ansietat.

La Mara va voler allunyar la mà del quadre, però no va poder. Va sentir que una extraordinària força tirava d'ella, com les altres vegades.

—Diego, ajuda'm, no puc moure el braç! Alguna cosa m'empenta cap a dins!

—Maleit fermall! —va cridar aterrat en Diego mentre agarrava l'altre braç de la Mara i tirava d'ella amb totes les seves forces.

Però allò que empentava la Mara cap a l'interior del quadre era impossible d'aturar. Com un huracà, els dos van ser succionats. El color cridaner es va barrejar davant els seus ulls en un remolí per a després formar aquells carros envelats d'esmalt verd, marró i groc que comprenien tot el que podien veure. Una multitud desesperada de dones i homes gitanos aixecaven els braços. L'aire era net, solejat, en

ell aletejaven els crits dels soldats nazis. No s'escoltava res més. Ni tan sols els ocells.

Un d'aquells soldats, amb l'esvàstica al braç, es va acostar a la Mara i en Diego i els va cridar alguna cosa en alemany. Com que estaven paralitzats del terror, l'home els va fer una culatada sense deixar de cridar i es van veure abocats a l'aglomeració de gitanos que caminaven amb els braços enlaire: dones, homes i nens de totes les edats. Enmig d'aquella multitud, van caminar atapeïts, sentint els cops de colze i espatlla, les mirades d'incomprensió i de terror.

—Com a mínim no ens han disparat —els va dir una dona en romaní, i en Diego ho va comprendre.

A empentes i crits, els van ficar en un tren. Estaven amuntegats, feia molta calor i amb prou feines podien respirar. El vagó estava tancat i només a través de les esquerdes de la fusta s'hi colava una mica d'aire. Entre la munió, havien perdut de vista la dona del fermall.

En Diego abraçava la Mara i la sentia tremolar entre els seus braços.

—Aconseguirem sortir d'aquí, no et preocupis —li deia a l'orella, molt a prop.

Ella mirava els rostres que l'envoltaven i sentia trencar-se el seu cor.

—Però tots ells...

En Diego la va abraçar més fort. El recorregut va ser interminable. Un home es va posar a cantar. La seva lamentació va travessar l'aire asfixiant i es va quedar allà, flotant, com una papallona negra que pressentia l'horror, però que, al mateix temps, consolava.

A la fi, el tren va arribar. Els van fer baixar a crits i culatades. Una enorme bandera amb l'esvàstica i un reixat els van esglaiar. Al fons, unes torres fumejants ho omplien tot d'una olor de cendra i mort.

—Això és espantós —va dir la Mara.

En Diego va assentir sense deixar-li anar la mà.

—Hem de buscar la manera de sortir d'aquí al més aviat possible.

A l'interior del camp de concentració, tot seguia sent confusió i incertesa. A prop del reixat van veure una nena a la gatzoneta al costat d'un munt de cadàvers. Arrancava tiges de terra i se les menjava. Tindria uns dotze anys i era tan prima que els seus ulls semblaven enormes i els seus pòmuls es marcaven com dues pedres. El cap rapat s'amagava a l'ombra de la pila de cadàvers amuntegats en un carro.

La Mara i en Diego es van mirar. Hi havia un magnetisme, una força interior primitiva que l'empenyia a sobreviure. Van aprofitar la confusió per a acostar-s'hi. Al braç hi tenia tatuat el número Z6399. Mossegava com un remugant. La Mara es va rascar les butxaques, en va treure un caramel i se'l va oferir a la nena. Ella va obrir encara més els ulls, incrèdula. Com un animaló, el va agafar i se'l va ficar a la boca. Un somriure fugaç va travessar el seu rostre.

—Com et dius?

—Ceija.

En Diego i la Mara es van mirar sorpresos. Era l'autora del quadre que havien travessat. Com a mínim, sabien que sobreviuria i que amb les seves obres donaria a conèixer l'Holocaust gitano.

—Per què ets al costat de...?

La Mara va assenyalar la carreta plena de morts sense atrevir-se a pronunciar aquella paraula que era a tot arreu, que pesava a l'aire ple de cendra, als taulons podrits dels barracons, als ulls cadavèrics dels reclusos.

—Ells m'acompanyen —va dir—. Em donen calor. Fa tant de fred i tinc tanta gana...

Va tornar a agafar un grapat d'herbes. Abans de ficar-se-les a la boca, va mossegar el caramel, que va cruixir entre les seves dents. Els va explicar que quasi no els donaven menjar, per això menjava herbes i brancons. En Diego va recordar que, a les seves obres, Ceija Stojka sempre hi signava amb una branca d'arbre.

Els crits d'un soldat els van alertar. Cridaven els dos nois perquè tornessin amb la resta dels gitanos nouvinguts. Els apuntava amb una

pistola. Ells van veure la seva figura i la boca de l'arma als ulls enormes de la Ceija, que els obria espantada, mirant el soldat. Uns ulls que, de sobte, ho van omplir tot. El món s'havia transformat en una única pupil·la desmesurada, verda, i era un quadre pintat per la mà de Ceija Stojka, aquella mà ossada i ample, ja vella.

Ceija Stojka, *[Sense títol]*
(1995). Fondation Antoine de Galbert, París

Aquell quadre era davant d'ells, i també hi havia una dona gran, racial, d'amples llavis, cabell recollit i mig somriure. Fumava asseguda en una cadira i al seu braç hi tenia tatuat el número Z6399.

—Ho esteu fent molt bé —va dir.

Va bufar el fum i va somriure. Els nois van observar els seus voltants. Eren en una cuina amb quadres per tot arreu. Aquestes pintures acolorides representaven la vida transhumant com a venedors de cavalls abans de l'Holocaust i el terror del camp de concentració vist a través dels ulls d'una nena i pintat per les mans d'una dona gran. Les mans de Ceija Stojka.

—He estat en tres camps de concentració —els va dir a poc a poc, sense deixar de somriure—. En tres ocasions vaig ser a les portes de

les càmeres de gas. He vist morir tanta gent, tanta crueltat i devastació... Però he sobreviscut i he d'ensenyar-ho tot. No es parla del nostre patiment durant l'Holocaust, del genocidi gitano.

En Diego va inclinar el cap amb respecte.

—Gràcies, Ceija, per ensenyar-ho. Admiro molt el teu treball.

La Ceija va fer que no amb el cap.

—Jo no vaig tenir l'oportunitat de formar-me, mosso, tot i que els meus quadres contenen la veritat i el dolor. Tu has d'estudiar i estudiar i cercar també la teva veritat.

Va fer una pausa i va continuar:

—Fins el 1982 no es va reconèixer el genocidi nazi contra els roma, els gitanos.

—Què fort! —va exclamar la Mara sense poder evitar-ho—. Tota aquella gent...

Els seus ulls es van omplir de llàgrimes. Sentia ràbia, la mateixa que aquella amb la que convivien en Diego i el seu poble.

—Sé què cerqueu —va dir la Ceija. La seva veu era greu i forta. De supervivent—. L'home del retrat us ho donarà.

—L'home del retrat? Quin retrat? —va preguntar la Mara. Però no va poder seguir perquè, un altre cop, aquella poderosa força que havia estat jugant amb ells tot el matí els va empènyer cap endavant.

Van sentir el buit i la velocitat. La foscor els va absorbir i van caure de nou en la penombra de la sala del museu.

11
EL PROTAGONISTA DE LA *PEDÍA*

Un halo de tristesa es va instal·lar als ulls dels nois. La feixuguesa de tot el que havien viscut no s'havia evaporat en tornar a la sala. La crueltat dels fets s'havia quedat a viure amb ells, instal·lada en una angoixa que no eren capaços de treure's de sobre.

—Estic horripilada. No puc deixar de pensar en tots els nens i nenes del camp de concentració. És terrible.

—Promet-me que no tocaràs cap altre quadre, Mara. És molt perillós.

Josep Serrasanta, *Família gitana*

—Mira, aquest és diferent —va dir la seva amiga, mirant un quadre on es veia una família gitana a la seva llar.

—Diego, no t'ho creuràs. —Va fer una pausa i va mirar el seu amic—. La mossa ha girat la cara i m'ha somrigut. Crec que haurem d'entrar en aquest quadre. M'ho diu la intuïció. I mira, tal com van vestits, segur que ballaran.

—Mara, no. Ja n'hem tingut prou. Ens quedarem quiets.

—Fixa-t'hi bé... Mira, no veus res d'estrany?

En Diego va mirar el quadre. El coneixia. Es titulava *Família gitana* i era de Josep Serrasanta, un pintor que li encantava pel que transmetia a la seva obra. Es va fixar en els detalls. No es podia creure el que veia. A l'escena, el pare li oferia alguna cosa a la mossa, i tenia un objecte entre els dits. La brillantor li resultava familiar. No hi havia dubte, era el fermall.

—Hem d'anar a buscar-lo. No hem arribat fins aquí per a deixar-lo al quadre. Són asseguts en una casa, no crec que hi hagi massa perill en aquest escenari.

—Mara, aquest quadre és de l'època franquista, i creu-me que el franquisme no va ser un bon moment per als gitanos. Teníem la Guàrdia Civil sempre darrere. La Ley de Vagos y Maleantes i, després, la Ley de Peligrosidad Social ens ho van posar molt difícil i...

En Diego va sentir que la seva amiga tirava d'ell i el ficava amb força dins del quadre. El camí es va fer una mica més llarg que les anteriors vegades.

Quan van notar que trepitjaven terra ferma, es van assabentar que eren en un lloc peculiar, terrós i apartat, uns carrers estrets on només hi havia població gitana. Uns nens ballaven davant d'una de les portes, enmig del carrer, animats per una guitarra.

—Què és això? —va preguntar la Mara, aclaparada per tanta pobresa.

—Es un barri barraquista. Ja t'he dit que no era un bon moment per a nosaltres.

—Quina novetat —va anunciar la Mara.

—A veure ara on trobem aquella mossa.

Van veure molta gent aglutinada a la porta d'una de les barraques i s'hi van acostar per a descobrir què passava. En Diego va parar atenció a les converses dels grans i no va tardar en adonar-se que era una festa de *pedida*. Va creure reconèixer el pare del quadre i la resta dels germans.

—És una *pedía*. La família del nuvi ve a parlar amb la família de la núvia per a demanar-li la mà. Per això el seu pare li estava donant el fermall, és un dia especial per a ella.

—Què emocionant. Anem a veure-ho. —La Mara va tirar del braç del seu amic.

Es van acostar a la munió, que miraven l'interior de la casa. La família del nuvi estava expressant l'interès del mosso per establir una relació formal amb la noia. El pare de la núvia la va cridar per a consultar-la, per a saber la seva opinió sobre el prometatge.

—On és la núvia? —va xiuxiuejar la Mara.

—Normalment és dins de la casa, esperant. Però aquí no hi ha més habitacions que aquesta, així que deu ser a casa d'una veïna. El nuvi no pot veure-la fins que ella vingui a donar el seu consentiment.

La Mara va observar l'habitació. Va aturar la vista uns instants a terra, que no era més que terra polsosa. Va examinar les parets, corcades per la humitat. Les persones grans eren assegudes en cadires de boga. Va calcular que els veïns les havien portat per a l'ocasió, ja que totes eren diferents.

Quan van veure la núvia, els dos van obrir la boca. La mossa del quadre portava sobrepost al pit el fermall, que brillava flamant com les joies que es llueixen el dia més important de la teva vida.

—Serà impossible trobar-lo —es va lamentar en Diego.

—Tingues confiança, coses pitjors hem fet —va afegir la Mara.

Quan la núvia, ruborosa per la vergonya, va donar el seu consentiment, els homes van ser convidats a prendre un *chato* a la taverna de la cantonada. La Mara va animar en Diego a que se n'anés; no li preocupava quedar-se sola amb les dones, que ja cantaven i ballaven amb la núvia.

—Ves-te'n tranquil, que m'estaré quieta. Només veuré l'aixovar de la núvia.

En Diego se'n va anar rondinant, amb la seguretat que la seva amiga no compliria la seva promesa. Però sabia que estant sola amb la núvia ho tindria més fàcil.

No havien girat la cantonada quan el grup es va trobar de cara amb la guàrdia civil. Tots els homes es van paralitzar. Els van demanar de mala gana que es posessin a la paret i van començar a burlar-se de la seva vestimenta.

—Vet aquí! Avui porten aquests senyors els seus millors vestits de gala —va dir el que semblava que manava.

—No hem fet res dolent —va replicar en Diego.

—Ja hem trobat el primer gall del corral —va afegir un dels guàrdies civils i li va donar un cop a l'estómac.

—No té dret a tractar-me així.

Les dones van començar a atansar-s'hi, alertades per altres veïnes que els havien vist passar.

Els van demanar la identificació i en Diego va entendre que tenia un problema. No podia ensenyar la seva. Va desitjar no haver-li fet cas a la seva amiga i haver romàs al seu costat.

La Mara es va quedar bocabadada quan s'hi va acostar i va veure que havien detingut en Diego. No sabia què fer. Però havia d'ajudar-lo. I ràpid. Va parlar amb les dones del grup i els va donar una instrucció que van entendre a la primera.

Una de les mosses es va gratar el cap amb força. En Diego no tenia ni idea de què estava dient la seva amiga, però per pura inèrcia se'l va gratar ell també.

La Mara es va acostar al grup de guàrdies civils i va cridar amb força:

—Jo no m'hi atansaria molt. Estan *minaítos* de polls. Els estic veient saltar des d'aquí.

Tots els guàrdies civils van retrocedir, moment en què les dones, alertades per la Mara, van ocupar l'espai que hi havia entre els seus

marits i els guàrdies. Els gitanos, en assabentar-se que les seves dones els estaven protegint amb els seus cossos, van fugir a tota velocitat.

Els guàrdies van intentar per tots els mitjans separar les dones que amb fermesa els havien rodejat. La Mara va poder veure com les colpejaven i s'emportaven unes quantes d'elles esposades, però ella va aconseguir escapar just quan un guàrdia civil creia haver-la atrapat.

—Veus? T'ho vaig dir! No era bona idea. Hem de sortir d'aquí abans que vinguin reforços.

—He parlat amb la noia del fermall. És l'herència de la seva àvia. Ha passat de generació en generació. Li he demanat que me'l deixés veure, però, just quan se l'anava a treure, hem escoltat el xivarri. He estat a punt d'aconseguir-ho.

—Mara, no hagués estat tan fàcil. No t'haurien deixat emportar-te'l així com així.

—Què dius! No t'has adonat qui ha arribat aquí la primera? Corro com una bala.

En Diego va respirar fondo, intentant recuperar la normalitat. Va ensumar amb incredulitat: eren al costat d'un abocador de brossa! L'olor era insuportable. La Mara el va mirar amb tendresa.

—Ja ho veus, passen els anys i els segles i les coses no han canviat per a nosaltres. Polls! Ja se't podria haver acudit una altra cosa. Hem de tornar al museu. No podem córrer el risc que em tanquin a la presó, o hauràs d'enviar-me cartes al passat. —En Diego va somriure després de dir això últim.

—Potser no vull escriure't; m'oblido de tu i...

En Diego la va agafar del braç i se la va atansar al seu cos amb un moviment ràpid. La va mirar als ulls i li va apartar un rínxol que amenaçava amb ficar-se-li a l'ull.

En el moment que la Mara va posar les mans sobre la seva cintura, va sentir que el terra tornava a tremolar.

I els dos van tenir la certesa que aquesta vegada havia passat en el moment més inoportú.

12
L'HOME DEL RETRAT

Havien tornat al museu. En Diego seguia aferrant-se al braç de la Mara. Ella va sentir una vergonya sobtada. El seu aspecte devia ser lamentable, despentinada i sufocada per tot el que havien viscut. Es va consolar amb l'aspecte d'en Diego, sens dubte pitjor que el seu, i, no obstant, li va semblar més atractiu que mai. Ell se la va atansar, però aleshores una veu va retrunyir a la sala.

—Ho esteu fent molt bé.

Els dos van cercar l'origen d'aquella veu masculina de clara dicció. Havia repetit la mateixa frase que els havia dit la Ceija. No hi havia ningú més que ells en aquella habitació. Van cercar altaveus, però no en van veure cap.

—Soc aquí! —va dir la veu, rient afablement.

Els dos es van girar i la Mara va assenyalar l'últim quadre. D'allà venia la veu.

Amb prou feines el veien en la penombra. S'hi van acostar i van comprovar que es tractava de la fotografia d'un home jove, imponent, que es trobava a la tribuna del Congrés. En Diego va somriure.

—Aquí el tenim —va dir—. És ell.

—«L'home del retrat us ho donarà» —va pronunciar la Mara a poc a poc, recordant les paraules de la Ceija—. Qui és?

—Juan de Dios Ramírez Heredia.

Intervenció de Juan de Dios Ramírez Heredia al Congrés dels Diputats, Madrid, 7-6-1978, Album / EFE / jt

—Ell és qui ens traurà d'aquest embolic i ens donarà el fermall? —va preguntar la Mara.

—És el gitano que va signar la Constitució de 1978, en la qual se'ns considera iguals davant la llei. El primer gitano diputat. El primer en parlar al Parlament. El que va aconseguir que s'eliminessin els estatus del Reglament de la Guàrdia Civil que anaven en contra dels gitanos. El que va lluitar i segueix lluitant perquè siguem ciutadans de primera. A Espanya, tots els gitanos venerem Juan de Dios Ramírez Heredia. Mai li agrairem prou tot el que ha fet per nosaltres, Mara.

Una rialla baronívola i suau els va atènyer. Semblava sortir de la fotografia. No obstant, estava immòbil. En Diego va agafar la Mara de la mà i s'hi van acostar.

—Hem d'entrar-hi sigui com sigui —va dir.

Els dos van atansar les mans a la vegada cap a la fotografia. Aquest cop, tot va ser suau, com una bufada d'aire que els va fer parpellejar, i ja tot el que els envoltava era diferent. L'home era assegut davant d'ells en una butaca. Eren en un gran despatx, replè de prestatgeries amb llibres. Juan de Dios els mirava somrient, com un pare mira els

seus fills. Va inclinar una mica el cap i, sense deixar de somriure, va dir:

—Davant tanta ignomínia, davant tantes pragmàtiques i persecucions, davant tantes agressions infligides als nostres avantpassats durant segles, hem aixecat amb orgull el cap proclamant que som gitanos, malgrat el perill que corríem per la possibilitat que ens el partissin. I aquí som. Seguirem lluitant fins que ni un sol gitano pateixi cap mena de discriminació, com t'ha passat avui, Diego. Sé que estàs cercant alguna cosa. Em van dir que un noi gitano havia estat acusat de robar-lo. Aquell fermall no és un fermall qualsevol. La flor de lis simbolitza la noblesa, l'alegria, la generositat i l'honor. Però, sobretot, la saviesa. No ho oblidis mai. Estic segur que sabràs què fer amb ell. Tan de bo siguis tan valent la resta del camí. Només els valents trobaran les respostes.

Va estendre la mà i els va oferir el fermall.

En Diego i la Mara es van mirar abans que el noi l'agafés del seu palmell. La joia desprenia una llum que els va cegar per un instant i, en recuperar la visió, eren de nou davant de la fotografia, dins d'aquella estranya sala del museu.

—El tenim! —va dir la Mara, feliç, oblidant de sobte totes aquelles terribles històries de les quals havien estat testimoni.

L'eufòria del moment la va portar a fer-li un petó a la galta a en Diego. Els dos es van quedar paralitzats amb aquell espontani gest. La Mara va fer un pas enrere.

—Ho sento... Jo... Ha estat l'emoció..., vull dir..., que...

Però no va poder continuar parlant. En Diego la va agafar per a mantenir-la contra el seu cos.

—Gràcies —va dir en veu baixa, quasi xiuxiuejant, un suau alè sobre el rostre de la Mara—. Gràcies per no deixar-me sol.

Van romandre un segon així, quiets, aturats. I, aleshores, la Mara, nerviosa per aquells ulls tan negres que la travessaven, es va desprendre dels braços d'en Diego.

—Aviam, això no he fet gratis —va dir amb massa energia, forçant una naturalitat que era lluny de sentir. Tota ella tremolava, el seu cor anava a mil—. M'hauràs de fer un retrat.

Aleshores, en Diego es va treure de la butxaca del pantaló un paper amb el dibuix de la Mara que s'havia guardat aquell matí i se'l va donar.

—Ja te l'havia fet.

—Ho sabia! —va dir ella, enrojolant-se de felicitat.

També en Diego va notar que li cremaven les galtes. De nou es van atansar, no hi havia espai ni res entre ells que no fos el seu alè. Van inclinar els caps, els seus nassos van xocar i van tancar els ulls. Un estrèpit els va fer separar-se de sobte.

Tots els quadres s'havien caigut de la paret. Al mateix temps. Tots s'havien trencat.

13
EL FERMALL

—Què ha passat? —va preguntar la Mara, espantada.

—No ho sé, però se'ns ha d'acudir alguna cosa ràpid. Vindran els de seguretat.

—Si et veuen amb el fermall a la mà, t'acusaran d'haver-lo robat.

—Però no podem fer una altra cosa. Si tornen i em registren de nou, el trobaran i serà pitjor. Llavors ja no tindré escapatòria.

—Hi ha d'haver una altra solució —va exclamar la Mara, afligida—. No pots pagar per una cosa que no has fet.

—Ja has vist la nostra història, Mara, sempre hem pagat per coses que no hem fet. Aquest és el nostre destí.

—Doncs ja és hora que això canviï. Hi ha hagut massa patiment, masses calamitats. No és just.

—És que alguna cosa ha estat justa per a nosaltres? No, mai. Li hem de tornar aquest fermall a la seva propietària. És molt car i està angoixada. Ella no té culpa de res.

—I què li diem? Que hem viatjar per la Història? Doncs potser ens tanquen als dos.

—Mara, t'has de tranquil·litzar. No hi ha una altra solució. No podem sortir d'aquí i no podem deixar la propietària sense ell. I tampoc és que ens puguem inventar res convincent. Li hem d'entregar el fermall i suportar les conseqüències.

—Podem ficar-lo al calaix d'aquella taula. I després...

—I després em buscaran per cel i terra per a acusar-me. Amb el col·legi aquí, no ho tindran gaire difícil. No hi ha sortida, hem d'acceptar el nostre destí.

—No em puc creure que diguis això! Sempre heu acceptat el vostre destí, tot i que us hagin intentat exterminar, marginar i acusar contínuament i de manera injusta. Ja és hora que canviïn les coses.

En aquell moment es va obrir la porta. Hi van entrar dos vigilants de seguretat. En Diego va cercar el fermall, pensant que el tenia a la mà, però no el va trobar. Va tancar els ulls a poc a poc quan es va assabentar que la Mara se l'havia col·locat al seu jersei.

—Vet aquí —va dir en Fredi amb sorna—. Ha aparegut el fermall. Bernardo, ve a cridar la senyora, que ens va demanar parlar amb qui el tingués. És una senyora molt influent i ja hem tingut prou complicacions el dia d'avui. Millor l'avisem.

Un dels guàrdies de seguretat va sortir de manera apressada de la sala. L'altre es va acostar al fermall amb intenció d'agafar-lo.

—Aquest fermall és meu —va dir la Mara sense pensar-s'ho.

—Sí, clar, maca, el que tu diguis —va dir el vigilant mentre s'atansava.

—No la toquis. Ella se'l treu sola —va protestar en Diego, interposant-se al seu camí.

El vigilant va somriure de manera macabra. Es va esperar a que la Mara se'l tragués i li va mostrar la mà perquè el deixés allà.

En aquell moment es va obrir la porta. Una senyora gran, molt elegant, va entrar a la sala seguida per l'altre guàrdia. Per la seva indumentària, semblava estrangera, potser de l'Índia. El seu vestit vermell era llarg i ocultava les seves sabates, de les quals només començava a sortir una puntera blau cel en caminar. Un xal de gasa verda li tapava els braços, però deixava veure unes espatlles morenes. Tenia una mirada intel·ligent i el seu pas era decidit. Tot en ella emanava seguretat.

—Deixeu-nos sols —va exclamar amb autoritat.

Els vigilants van sortir de la sala. En Diego estava a punt de parlar, però la dona va fer un gest amb la mà perquè es callés.

—Sé que no l'heu robat. Només vull disculpar-me. Éreu la meva última esperança.

En Diego i la Mara es van mirar sense entendre res.

—Em dic Gelem. No importa d'on vinc ni qui soc. L'únic important que heu de saber és que vosaltres sou part de mi i que us necessito per a difondre el meu missatge. Sou el meu futur. —Va mirar la Mara i va agafar les seves mans amb suavitat—. I en el meu futur vull estar envoltada de dones com tu, capaces d'ajudar els altres donant tot el que tenen, ajudant els seus amics i seguint-los fins a la fi del món només perquè tinguin la certesa que no estan sols. Jo he creat aquesta sala i només vosaltres podeu veure-la.

—Però jo... no sé què puc fer per vostè —va contestar la Mara.

—Mires el cor a través dels ulls de les persones, vas més enllà del color de la seva pell. És tot el que necessito. És just el que es necessita per a canviar-me —va mussitar la senyora.

—Jo tampoc tinc massa clar què espera de mi —va afegir en Diego—. I tampoc sé per què m'ha triat.

La senyora el va mirar fixament i va somriure.

—Tens totes les respostes dintre de tu. Només les has de cercar. Vull donar-vos les gràcies. Sé que el meu mètode no ha estat el més adequat i que no ha estat fàcil per a vosaltres, aquesta aventura. Però era necessària perquè m'entenguéssiu, perquè poguéssiu difondre el meu llegat. —Es va entristir amb les últimes paraules i va fer una petita pausa.

En Diego la mirava fixament, esperant que respongués la segona pregunta.

—T'he triat per la teva capacitat d'empatitzar, sé que ets la persona adequada per a difondre el meu missatge. Ets creatiu, intel·ligent i generós. No podria trobar ningú millor.

La senyora es va girar per a sortir i, ja a la porta, va cridar els vigilants.

—Aquell no és el meu fermall —els va dir—. No són capaços ni de diferenciar una joia i una quincalla. Deixin-los sortir, ells no han estat. Cap dels dos era al museu quan m'ha desaparegut el fermall. Venien amb l'excursió i el robatori va succeir molt abans.

Els dos vigilants es van mirar sorpresos. La senyora va sortir de la sala i va deixar enrere les quatre persones, que es van quedar pensatives.

—Us en podeu anar. Sentim les molèsties, nois —va mussitar un dels vigilants.

—Us denunciarem per racisme, que ho sapigueu —va replicar la Mara.

En Diego se la va mirar estranyat. Però la seva amiga tenia raó. Havia arribat l'hora de lluitar, de fer que les injustícies no es repetissin una vegada i una altra.

Els van deixar sortir de la sala i van córrer a buscar el seu grup, que estava acabant la visita al museu. Eren tants, els estudiants, que ningú s'havia assabentat de la seva absència.

No van parlar en tot el camí de tornada. No sabien ni què dir. Van romandre asseguts els dos junts, gaudint del silenci.

En arribar al col·legi, en Diego es va oferir a acompanyar la Mara a casa seva. Quan van arribar al seu portal, en Diego va parlar:

—Sé qui era aquella senyora. I què vol de mi —va afirmar en Diego.

—La coneixies? —va preguntar la Mara, intrigada.

En Diego va fer que sí amb el cap.

—Vol que lluiti, que faci conèixer el nostre passat perquè les coses canviïn, perquè no hi hagi més nens que es vegin obligats a demostrar que són innocents, perquè se sàpiga la nostra història i es comprengui que la nostra manera de viure és un llegat del passat marcat per la marginació i la pobresa.

—T'ajudaré. No sé com, però junts buscarem la manera. —La Mara va entrecreuar els dits amb el seu amic—. Però només ho faré si em dius qui era aquella senyora.

—Anava vestida amb els colors de la nostra bandera: el blau del cel, el verd del prat i el vermell de la roda del camí. I es deia com el nostre himne: *Gelem*, que significa 'vaig caminar'. És un himne que parla sobre el pesar del nostre poble.

—I amb la flor de lis ha volgut simbolitzar...? Com no he pogut veure-ho abans...

—La flor de lis simbolitza els nostres valors, els valor gitanos: l'alegria, la saviesa dels nostres grans, l'honor, la noblesa...

—Clar —va dir la Mara, emocionada—. Ha dit que som part d'ella i que som el futur. Però no ho entenc bé. Jo no soc gitana, no soc el seu futur.

—Crec que també això ho ha deixat clar. Els gitanos no podem caminar sols pel món. Necessitem altres persones...

—Que us mirin als ulls i sàpiguen veure més enllà del color de la pell —el va interrompre la Mara, visiblement emocionada.

—Ella ens ha senyalat el camí. I ara estic segur de voler arribar a la meta.

—I la meta és aconseguir canviar-la a ella. Perquè ella és la vostra història.

En Diego va assentir.

—Saps? —va preguntar la Mara—, Juan de Dios et va dir que havies de ser valent. No sabia que ja ho ets. Ets capaç d'enfrontar un nou destí que no et correspon només per a fer justícia. Això és el més valent que he vist a la meva vida.

En Diego la va abraçar amb força.

—És fàcil ser-ho amb companyes aventureres que transformen el món amb alarmes del mòbil, sorolls de lleons i polls —va bromejar en Diego.

—Ha estat divertit, Diego Cortés. M'ha encantat conèixer una història que també em pertany i que mai ningú m'havia ensenyat.

La Mara li va fer un petó suau als llavis i se'n va anar corrent. Abans d'entrar al portal, es va girar i va somriure.

En Diego se'n va anar caminant a poc a poc; sabia que la seva vida havia canviat aquell dia, en aquell museu.

Lluitaria amb totes les seves forces perquè també canviessin les vides de tots els nens i nenes gitanos. Seria la prova que les coses poden ser d'una altra manera.

I havia de començar per aquí.

Havia de començar per mostrar la seva història.

Agraïments

Gràcies a Lola Cabrillana pel seu entusiasme i per obrir-me la porta al món gitano.

Gràcies a tots els experts i a la Fundació SM per donar-me l'oportunitat d'endinsar-me en la terrible història del poble gitano, història també del poble espanyol.

Gràcies al poble gitano per resistir, mantenint els seus valors de respecte, solidaritat, i llibertat, i per contribuir a la nostra identitat nacional.

Mónica Rodríguez

Gràcies a tot l'equip que ha fet possible que la història del meu poble es pugui ensenyar de manera tan veraç i bonica.

A Mónica Rodríguez, que va aconseguir que el procés fos enriquidor i divertit.

I no puc oblidar a totes les associacions i persones que treballen per a i pel poble gitano. Especialment a la fundació Sm, gràcies per il·luminar-nos i acompanyar-nos en el camí.

Lola Cabrillana

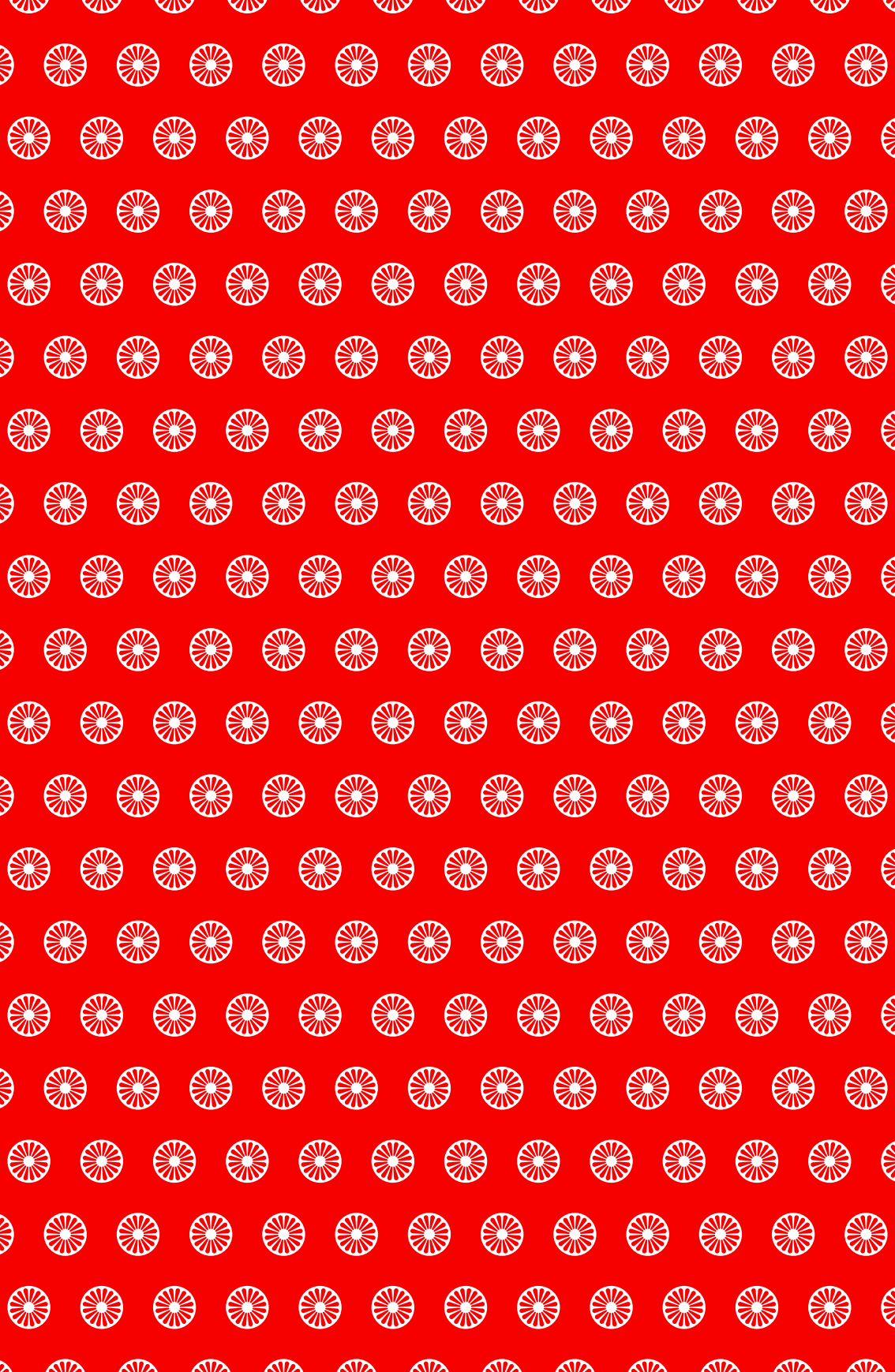

En Diego és un jove gitano a qui li encanta l'art i dibuixar. Està enamorat en secret de la seva amiga Mara, una jove intel·ligent i valenta que comparteix els sentiments d'en Diego. En una de les sortides del institut a un museu, la desaparició d'un preciós fermall amb una flor de lis i una falsa acusació de robatori alimentada pels prejudicis portaran els dos intrèpids joves a viure una vertadera aventura, ja que el fermall que busquen és a dins dels quadres!

Al costat d'en Diego i la Mara, hi viurem la màgica experiència d'endinsar-nos a les obres d'art en cerca del fermall amb la flor de lis. El que els joves no saben és que dintre de cada quadre hi aprendran un nou capítol de la Història del Poble Gitano a Espanya. Una història marcada per la resistència i la resiliència, per la força i la dignitat. Un passat sense el qual és impossible entendre el present i els esforços futurs. Una aventura contra l'oblit. Un retrat d'amor, memòria i llibertat.

Contes
que són
ponts

Celebrant els 600 anys
del Poble Gitano
a Espanya

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE DERECHOS SOCIALES, CONSUMO Y AGENDA 2030
POR SOLIDARIDAD
OTROS FINES DE INTERÉS SOCIAL

fundación sm